

(Neo)eurozijanizam i suvremena Rusija

Hećimović, Davor

Professional thesis / Završni specijalistički

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:243890>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-02**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij *Vanjska
politika i diplomacija*

Davor Hećimović

**(NEO)EUROAZIJANIZAM I
SUVREMENA RUSIJA
ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD**

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij *Vanjska
politika i diplomacija*

(NEO)EUROAZIJANIZAM I
SUVREMENA RUSIJA
ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Vlatko Cvrtila

Student: Davor Hećimović

Zagreb

rujan 2023.

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad *(Neo)euroazijanizam i suvremena Rusija*, koji sam predao na ocjenu mentoru prof.dr.sc. Vlatku Cvrtili, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Davor Hećimović

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Od euroazijanizma prema neoeuroazijanizmu	3
2.1 Rani euroazijanizam (1920-1930).....	3
2.2 Lav Gumiljov i teorija etnogeneze	6
3. Neoeuroazijanizam i koncept mnogopolarnosti	10
4. Neoeuroazijanizam i suvremena ruska vanjska politika.....	15
4.1 Ruski svijet kao politička doktrina.....	15
4.1.1 Postkolonijalno tumačenje ruskog svijeta.....	16
4.1.2 Ruski svijet kao neoimperijalni model sfera utjecaja	18
5. Neoeuroazijanizam i regionalne integracije	21
5.1 Euroazijska ekonomska unija (EAEU)	21
5.1.1 Povijest euroazijskih integracija	21
5.1.2 Institucije i ishodi EAEU-a – drugi EU?	23
5.2 Organizacija Sporazuma o kolektivnoj sigurnosti (ODKB)	25
6. Geopolitički protivnici neoeuroazijanizma	28
6.1 Liberalizam, unipolarnost i NATO	28
6.2 Ukrajina – sukob euroatlantizma i neoeuroazijanizma	30
7. Zaključak	33
8. Literatura	35

POPIS ILUSTRACIJA

Slike

Slika 1: Države članice Euroazijske ekonomske unije (EAEU) 22

Slika 2: Države članice Organizacije Sporazuma o kolektivnoj sigurnosti (ODKB) 26

1. Uvod

Poznati ruski filozof Nikolaj Berdjaev u svojoj knjizi *Ruska ideja* (1946: 6-7) navodi kako su proturječnosti ruskog mentaliteta možda povezane s time što se u Rusiji sudaraju i prožimaju dva velika pola svjetske povijesti – Istok i Zapad. Ruski narod, prema tome, nije isključivo europski niti azijski narod, već jedinstvena cjelina koja objedinjuje ova dva svijeta. Također navodi kako su rusku povijest obilježili oštri i naprasni prijelazi između pet epoha ruskoga povijesnog razvoja. „Postoji Kijevska Rus', Rusija u vrijeme tatarske invazije, Moskovska Rusija, Rusija Petra Velikog i sovjetska Rusija. Moguće je da će postojati neka nova Rusija“ (Berdjaev, 1946: 7). Ako dodatno proširimo ovu grubu periodizaciju Berdjaeva, mogli bismo reći da se njegova hipotetska nova Rusija naziva euroazijskom Rusijom budući da se njezina suvremena vanjska politika temelji ponajprije na načelima euroazijanizma.

Kao što je naveo i sam Berdjaev, bit koncepta euroazijanizma i Euroazije jest misao da je Rusija dualna kultura sa zasebnim razvojnim putem kao posrednikom između zapadnoeuropskih i istočnih kultura. Rusija se, prema tumačenju euroazijanista, ne nalazi na periferiji Europe, a njezin zemljopisni položaj predstavlja odskočnu dasku za mesijanski „treći put“ (Laruelle, 2008: 1). Rasprave o tome je li Rusija europska ili azijska zemlja ili pak oboje nisu nove i vodile su se još u 19. stoljeću između tzv. zapadnika i slavjanofila o tome kojim putem Rusija treba krenuti u svojem daljnjem razvoju. Kao što im i samo ime daje naslutiti, zapadnici su se uglavnom zalagali za preuzimanje zapadnih modela, dok su slavjanofili isticali slavensku i pravoslavnu komponentu ruskog naroda te zagovarali carsku autokraciju. Može se reći da je eurozijanizam nastao kao odgovor na ove žustre polemike i da on u sebi djelomično obuhvaća obje struje, pri čemu svakako prevladavaju panslavizam, slavjanofilstvo i orijentalizam. Međutim, euroazijanizam u pravom smislu te riječi nastaje tijekom 1920-ih i 1930-ih godina, a te ideje dodatno razrađuje Lav Gumiljov koji se smatra poveznicom između izvornih euroazijanista i onoga što se danas naziva neoeuroazijanizmom.

Euroazijanizam u suvremenoj Rusiji nije samo suvremeni nastavak čvrsto uvriježene odrednice ruskoga nacionalnog identiteta, već i politički projekt čija je zadaća popuniti ideološku prazninu nastalu raspadom SSSR-a. Ruske političke (npr. Andrej Kozirev, Sergej Karaganov, Jevgenij Primakov i tzv. Primakovljeva doktrina) i intelektualne elite (Aleksandar Dugin, Aleksandar Panarin, Aleksandar Solženjicin) prigrlile su neoeuroazijanizam kao identitetsku odrednicu i politički projekt koji će objединiti mnoge narode novonastale Ruske Federacije i imati ulogu koju su u sovjetskom vremenu imali komunistička ideologija te ideje

sovjetskog naroda i novoga sovjetskog čovjeka (*homo sovieticus*) te stvoriti novi – multipolarni svjetski poredak. Međutim, put prema mnogopolarnosti popločan je trnjem i na njemu se nalazi nekoliko geopolitičkih protivnika i suprotstavljenih ideologija. Za neoeuroazijanizam je svojstveno o 1990-ima razmišljati kao o razdoblju kada je Zapad iskoristio rusku naivnost i slabost kako bi prekršio obećanje da se NATO neće širiti nijedan centimetar na istok ako SSSR dopusti njemačko ujedinjenje u sklopu NATO-a. To je, smatraju istaknuti neoeuroazijanisti poput Panarina, Dugina i Karaganova, bila strateška greška Moskve. Liberalna demokracija nije prihvatljiva i primjenjiva u specifičnom kontekstu euroazijske Rusije, a unipolarnu sigurnosnu arhitekturu treba razmontirati budući da Zapad i NATO pod njezinim okriljem rade na dezintegraciji povijesne Rusije i ruske sfere utjecaja. Ovakva su razmišljanja od ranih 2000-tih ušla u službene ruske vanjskopolitičke dokumente i odredila smjer ruskoga strateškog razmišljanja pa se ubrzao tempo euroazijskih integracija u kojima je Ukrajina zbog svog gospodarskog, demografskog i geopolitičkog potencijala imala poseban značaj kako za Moskvu, tako i Bruxelles. Na Kijev se sve snažnije vršio pritisak da odabere kojim integracijskim putem želi kročiti, što je dovelo do sukoba dviju ideologija – euroatlantizma i neoeuroazijanizma, a zatim i ruske invazije na Ukrajinu.

2. Od euroazijanizma prema neoeuroazijanizmu

2.1 Rani euroazijanizam (1920-1930)

Euroazijski se pokret kao ideološka i filozofska teorija prvi put u europskom intelektualnom prostoru pojavio 1920-ih godina, a u najvećoj ga je mjeri odredila skupina ruskih emigranata koji su izbjegli iz Ruskog Carstva nakon Listopadske revolucije i izbijanja građanskog rata. Kao što je spomenuto, ideologija euroazijanizma korijene vuče iz filozofskih rasprava zapadnika i slavjanofila o položaju i smjeru ruske civilizacije, pri čemu euroazijanizam ponajviše baštini naslijeđe slavjanofila, panslavizma i orijentalizma. Slavjanofili poput Alekseja Homjakova, Konstantina Aksakova i Ivana Kirejevskog vjerovali su u jedinstvenost i osebnost ruske civilizacije koja u sebi sadržava dvije temeljne komponente: slavensku rasu i pravoslavnu vjeru. Zastupali su ideju da ruska kultura mora ostati čista te su se zalagali za zaštitu i obranu njezinih tipičnih značajki u odnosu na usvajanje zapadnjačkih vrijednosti i liberalnog modernizma (Pizzolo, 2020:46). Upravo su takve ideje činile srž ideološke doktrine „Autokracija, pravoslavlje i (ruska) nacionalnost“ (rus. *Самодержавие, Православие, Народность*) za vrijeme vladavine cara Nikole I. Ova je doktrina naglasak stavljala na promicanje homogenizacije višenacionalnog carstva pod načelima pravoslavnog kršćanstva i apsolutne odanosti carskom samodržavlju, dok su se zatirale sve ideje koje su mogle ugroziti ovu doktrinu. Treća komponenta doktrine odnosi se na ruski narod, ali se ovdje ne misli na etničke Ruse kako ih poimamo danas. Naime, svi su se carevi pozivali na doktrinu i koncept „sveruske nacije“ (rus. *общерусский народ*), odnosno „trojedinoga ruskog naroda“ (rus. *триединый русский народ*), prema kojem se ruski narod sastoji od triju podnacija: Velikorusi (Rusi), Malorusi (Ukrajinci) i Bjelorusi. Ova je carska dogma načelno baštinila naslijeđe Kijevske Rus', a promicala je objedinjavanje svih Istočnih Slavena pod vlašću ruskih carava, ali je svakako imala bitnu ulogu i u procesu izgradnje nacije pa je zbog toga poslala službena državna ideologije carske Rusije. Međutim, pad carizma nije označio i kraj ideologije trojedinoga ruskog naroda pa su sovjetski historiografi tako tvrdili da je Ukrajina neotuđiv dio ruskoga kulturnog prostora. Koncept je aktualan i danas, ali je odjenuo ruho neoeuroazijanizma i novog koncepta Kremlja i Ruske pravoslavne crkve pod nazivom „ruski svijet“ (rus. *Русский мир*). Ova se inicijativa promicala usporedno s neoeuroazijanizmom, pri čemu se ponovno ujedinjenje trojedinoga ruskog naroda smatra glavnom zadaćom 21. stoljeća kako bi Rusija konsolidirala svoj utjecaj na postsovjetskom

prostoru, a Moskva zauzela središnje mjesto u pravoslavnoj civilizaciji kulturno srodnih i bliskih susjednih država.

Paolo Pizzolo (2020: 47) smatra kako je jednom od glavnih značajki ranog euroazijanizma bila ideja da ruska civilizacija predstavlja neuobičajnu civilizacijsku mješavinu elemenata zapadnoga i istočnog kulturnog kruga. Međutim, ruska se kultura nije mogla svesti na puko potpuno pripadanje nekom kulturno-civilizacijskom krugu, već je Rusija odraz jedinstvene sinestezijske dviju kultura. Prema tome, „ruski se narod ne može smatrati europskim niti azijskim, već pripada jedinstvenoj euroazijskoj etničkoj zajednici koja je neizbježno određivala specifičan povijesni razvoj ruske države, kao i njezine nacionalne i geopolitičke konstante“ (*Ibid.*: 47). Za euroazijanizam je također karakterističan pomalo romantičarski doživljaj povijesti Euroazije kao prostora na kojima su nastala mnoga velika carstva, pri čemu se Rusija doživljava nasljednicom Rima i Bizanta (ideja Moskve kao Trećeg Rima). Također valja dodati kako je na rani euroazijanizam snažno utjecao pojam „drugosti“ u odnosu na Zapad pa su euroazijanisti razdoblje vladavine dinastije Romanov poimali kao vrijeme umjetnog nametanja zapadnih vrijednosti ruskoj civilizaciji, a tu su ponajviše mislili na vladavinu Petra I. Velikog i Katarine II. Velike. Prema tome, euroazijanisti su preuzeli zemljopisnu ideologiju i tumačenje prema kojem Rusija čini svojevrsan „treći kontinent“ između Europe i Azije koji se odlikuje vlastitim specifičnim razvojnim putem.

Rani euroazijski pokret veliko je nadahnuće crpio i oslanjao se na orijentalizam pa je tako Nikolaj Trubeckoj smatrao da Slaveni čine zasebnu sastavnicu zapadne civilizacije, dok su Rusi slavenski narod koji, unatoč slavenskom jeziku i pravoslavnoj vjeri, istodobno pripada kulturnom krugu turkijskih stepskih naroda. On je smatrao da ovaj turkijski utjecaj objašnjava rusku sklonost autokratskim načinima upravljanja državom koje je Rusija preuzela kao prirodna sljednica Mongolskog Carstva. Euroazijanisti su tvrdili da isključivo države s dualnom kulturom mogu biti istinski polovi svijeta jer im to jamči univerzalni doseg, a Rusija takvu dualnost može zahvaliti upravo Mongolima. Mongolsko je razdoblje, prema tome, za Moskovsku Rusiju bilo formativno s nacionalne, vjerske i političke točke gledišta s obzirom na to da su tada udareni temelji autonomne ruske kulture koja je nagovijestila posebnu sudbinu Rusije (Laruelle, 2008: 42-43).

S druge strane, Pjotr Savicki je u euroazijski diskurs uveo zemljopisnu ideologiju tako što je razradio teoriju topogeneze (rus. *месторазвумие*). Ova se teorija temelji na zemljopisnom determinizmu, a cilj joj je znanstveno dokazati mističnu poveznicu za koju su

euroazijanisti smatrali da postoji između prostora i kulture (Litvinova, 2020: 32). Euroazijanisti su također osmislili pojam geosofije (filozofija geografije) kako bi pojasnili ideju posebne povijesne sudbine koja je karakteristična za euroazijsko prostranstvo pa teritorij tako ima filozofsku i eshatološku vrijednost. „Teritorij za geosofiju nije isključivo predmet proučavanja prirodnih znanosti, već isto tako čini element humanistike koji je intrinzično povezan s povijesti, njezinim filozofskim tumačenjem i nacionalnim identitetom“ (Laruelle, 2008: 33). Osnovno zemljopisno obilježje koje je utjecalo na ruski mentalitet jest stepa koja čini geopolitičku okosnicu Rusije budući da se proteže cijelim euroazijskim kontinentom i spaja različite civilizacije. Stepa je ono što Rusiji daje značenje i utjelovljuje njezinu bit pa su tako povjesničari poput Georgija Vernadskog smatrali da se ruska povijest i poimanje vremena temelje na zemljopisu i golemim prostranstvima u kojima se kronološke faze izmjenjuju kudikamo sporije.

Kako navodi Marlene Laruelle (2008: 39), euroazijanisti su riječi „Rusija“ i „Euroazija“ koristili kao sinonime zato što su smatrali da ruski narod, za razliku od drugih, povezuje raznolikost Euroazije. Da nema ruskog naroda, ne bi se odvijala međusobna razmjena euroazijskih elemenata i ne bi postojala cjelina koja svoje sastavnice ispunjava značenjem pa jedino ruski narod može predvoditi nastajanje euroazijske nacije. Prema tome, „Euroazija nije simbioza civilizacija zato što objedinjuje različite narode od kojih su neki europski, a neki azijski, već zbog toga što ruski narod uključuje sve identitete Starog kontinenta; Rusija je euroazijska sama po sebi bez obzira na Euroaziju“ (*Ibid.*: 39). Dakle, nadnacionalni euroazijski identitet u određenoj mjeri predstavlja novi izričaj ruskog identiteta koji sam po sebi već obuhvaća druge identitete i raznolikost. Ono što je u ovim stavovima problematično jest to što se Rusi proklamiraju kao *primus inter pares* i postavlja se pitanje jesu li onda narodi koji nisu barem donekle rusificirani dostojni euroazijskog statusa i radi li samo o pokušaju racionalizacije politika rusifikacije koje su jednako nesmiljeno provodili kako carska Rusija, tako i Sovjetski Savez.

Iako se na prvi pogled čini da je rani euroazijanizam bio monolitan pokret, Marlene Laruelle (2008: 21-22) pojašnjava da on zapravo nije imao zajedničku ideološku platformu, već da se zapravo u velikoj mjeri svodio na ozračje ili pogled na svijet. Ono što je ubrzalo i pospješilo raspad pokreta na dvije struje bila je potreba da se pokret odredi i zauzme stav prema Sovjetskom Savezu. Određeni euroazijanisti poput Savickog ili Trubeckojaja nikada se nisu otvoreno svrstali uz SSSR, ali pokret je, općenito govoreći, većinom zauzeo nedefiniran stav prema SSSR-u sve dok se nije pojavila skupina euroazijanista koja je prihvatila sovjetski režim,

što je dovelo do podjele pokreta na dvije frakcije. Prva skupina (Savicki, Trubeckoj) sa sjedištem u Pragu držala se podalje od SSSR-a, dok je druga skupina (Dmitrij Sviatopolk-Mirski, Lav Karsavin, Pjotr Suvčinski) bila bliska novoj sovjetskoj vladi. Neki su se od pripadnika druge skupine čak iz egzila vratili u SSSR, ali ih je sve dočekala tužna sudbina jer su završili u logorima ili pred streljačkim vodom. Raskol između članova euroazijskog pokreta na saveznike i protivnike SSSR-a nije bio isključivo političke prirode, već se svodio i na dvije općenitije tendencije unutar samog pokreta. Naime, jedna se skupina htjela usredotočiti na filozofska i vjerska pitanja te se zalagala za intelektualni pristup euroazijanizmu, dok se druga skupina snažnije usmjerila na tadašnja politička zbivanja i ideološka pitanja pa se može reći kako su nesuglasice u odnosu na SSSR zapravo bile izraz različitog poimanja euroazijanizma.

2.2 Lav Gumiljov i teorija etnogeneze

Lav Nikolajevič Gumiljov, sin poznatih pjesnika Nikolaja Gumiljova i Anne Ahmatove, je etnograf, povjesničar i filozof koji se smatra sponom između ranog euroazijanizma i neoeurazijanizma koji se pojavio 1990-ih godina prošlog stoljeća. Stavovi i radovi Lava Gumiljova o zemljopisnom i kulturno-povijesnom prožimanju stepskih naroda sjeverne i središnje Euroazije u velikoj su mjeri utjecali na današnji euroazijski diskurs. Njegove se ideje predaju na sveučilištima, u Astani postoji sveučilište koje nosi njegovo ime (Euroazijsko nacionalno sveučilište L. N. Gumiljova), a „proučavanje njegovih ideja često poprima gotovo pseudovjerske značajke s obzirom na to da ih se gotovo uopće ne propituje i uzima kao gotove činjenice“ (Vinokurov, 2018: 144).

Nadežda Arbatova (2019: 8-9) navodi da okosnicu filozofije Lava Gumiljova čini hipoteza da vanjski, u prvom redu prirodni, fenomeni poput promjena u Sunčevom zračenju ponekad mogu prouzrokovati provale razvoja i izvanrednih aktivnosti u narodima koji obitavaju na zahvaćenim područjima tako što u njima bude unutarnju energiju koju Gumiljov naziva „pasionarnost“. Pasionarnost je središnji koncept u teoriji etnogeneze, a ljudi i narodi (etnos) u punom naboju pasionarnosti mogu postići zapanjujuće ciljeve kao što su osvajanje teritorija, ostvarenje nacionalne državnosti i iznimni skokovi kada je riječ o znanosti i tehnologiji. Etnos u takvim uvjetima prolazi kroz svojevrsnu „genetsku mutaciju“ koja dovodi do rađanja „pasionara“, a to su pojedinci s posebnom naravi i sposobnostima koji mogu stvoriti carstva i mijenjati tijek povijesnih zbivanja (Pizzolo, 2020: 58). Teorija pasionarnosti, dakle, povezuje postojanje etnosa kao zajednice ljudi s biološkom sposobnosti ljudskih bića da upijaju

biokemijsku energiju biosfere kako bi se naciju svelo na put ostvarenje najvećih dostignuća i stupnja razvoja, pri čemu se biosfera isprepliće i utječe na povijesne i antropološke događaje.

Kapitalno djelo u kojem se Gumiljov iznio teorije pasionarnosti i etnogeneze naziva se *Etnogenezna i biosfera Zemlje* (rus. *Этногенез и биосфера Земли*) iz 1978. u kojem se bavi nastankom i značajkama etničkih skupina. Gumiljov je posebnu pažnju posvećivao protopovijesti nomadskih naroda Istoka i golemom etničkom i kulturnom naslijeđu autohtonih drevnih azijskih naroda, što ga je navelo da usvoji turkofilne stavove na temelju načela „etničke komplemenarnosti“ Slavena i turkijskih naroda. Slično kao i rani euroazijanisti, vjerovao je da se početci Ruskog Carstva mogu pronaći u autokratskim načelima Džingis-kana te da je povijest Rusije nemoguće pojmiti ako se obzir ne uzmu etnički kontakti između Rusa i Tatara, kao i cjelokupna povijest euroazijskoga kontinenta (Pizzolo, 2020: 59). Također je smatrao da u Rusiji postoji osam nadebnosa: ruski, stepski, polarni, tatarsko-muslimanski, europski, budistički, bizantski (pravoslavni narodi Kavkaza) i židovski, a upravo je Rusija kroz svoju povijest uspijevala objediniti sve ove heterogene nacije. Utjecaj mongolo-tatarskog jarma na Kijevsku Rus' i kasnije formiranje ruske države jedna je od stvari oko koje se slažu kako klasični euroazijanisti, tako i Gumiljov te suvremeni neoeuroazijanisti. Iako se ovo razdoblje u ruskoj historiografiji obično naziva jarmom, euroazijanisti ga doživljavaju kao „izraz božanske milosti koji je ruski etnos u povojima zaštitio od ugroza sa zapada i udario temelje suvremene ruske državnosti“ (Arbatova: 2019: 10).

Za razliku od izvornih euroazijanista koji su svoje teorije uglavnom temeljili na humanističkim znanostima, Gumiljov je povijest i etnografiju smatrao prirodnim znanostima kojima upravljaju iste zakonitosti primjenjive na, primjerice, biologiju i kemiju pa je tako povijest nacija opisivao koristeći biološku terminologiju (Laruelle, 2008: 58). Upravo je obilno oslanjanje na prirodne znanosti ono što Gumiljova razdvaja od klasičnog euroazijanizma, budući da oni, kako je smatrao, nisu poznavali i uzeli u obzir ključni element njegove teorije etnogeneze: pasionarnost. Načelo etničkih značajki i utjecaj prirodnih znanosti poput biologije i kemije osnova su znanstvene metodologije koja je prevladala isključivo zemljopisnu ideologiju tako karakterističnu za klasični rani euroazijanizam. „Dok su klasični euroazijanisti smatrali kako nacionalni identitet svoje značenje crpi iz teritorija, Gumiljov je, s druge strane, vjerovao da biološki determinizam ima ključnu ulogu u nastajanju lokalnih distinktivnih značajki“ (Pizzolo, 2020: 57). Dakle, osnivači euroazijanizma isticali su sklad prirode i čovječanstva te usporedne procese prožimanja kulturno-povijesnih značajki naroda i zemljopisnih karakteristika područja na kojima ti narodi žive. Nasuprot simbiozi Rusa i

stepskih naroda na temelju zajedničkih predipozicija stajala je teorija Gumiljova prema kojoj prostorna bliskost nije dovoljna za simbiozu budući da su etnosi zapravo izrazito hermetični entiteti. Stoga je njegov determinizam u oštroj suprotnosti s temeljnom postavkom klasičnog euroazijanizma da je teritorij, koji objedinjuje izrazito različite skupine, važniji od biološkog srodstva pojedinih nacija. Ipak, potrebno je istaknuti da je teritorij imao ulogu i u teorijama Gumiljova, ali je bio najmanje važan i činio je samo dio mnogo složenijeg determinizma.

Iako je Gumiljov Euroaziju definirao kao Veliku stepu koja se proteže od Žute rijeke sve do Arktičkog oceana, u većini svojih tekstova on je poistovjećuje sa Sovjetskim Savezom uz povremeni dodatak Mongolije i Tibeta, što je u skladu s klasičnim euroazijanizmom. Inna Vetrenko (2020: 79) objašnjava kako zapravo možemo govoriti o Maloj Euroaziji koja se, uvjetno rečeno, podudara s teritorijem Ruskog Carstva i SSSR-a i upravo na nju najčešće mislimo kada govorimo o regionalnim procesima suvremenih euroazijskih integracija. Mala Euroazija ima prirodne zemljopisne, klimatske i kulturne granice unutar kojih žive narodi jedinstvene euroazijske civilizacije. S druge strane, postoji i Velika Euroazija koja se odnosi na cijelo euroazijsko kopno od Atlantika do Tihog oceana, Arktičkog oceana do Indijskog oceana, a nastanjuju je razne civilizacije, među njima i euroazijska. Gumiljov je smatrao da Sovjetskim Savezom dominiraju samo dva nadeznosa – ruski i stepski jer je jedino njima Euroazija jedini dom, dok se drugi etnosi nalaze u više civilizacijskih zona. Stoga se povijest Ruskog Carstva i SSSR-a zapravo svodi na povijest polaganog stapanja tih dvaju nadeznosa u stepskom području, pri čemu su oni jedinstveni u svijetu i imaju središnje mjesto u određivanju euroazijskog identiteta. Povijest Rusije, a time ujedno i Male Euroazije, nije linearna, već je dualna i oblikovala su je dvije etnogeneze. Laruelle (2008: 71-72) dodatno razlikuje prvu etnogenezu tijekom koje je nastala Kijevska Rus' i drugu etnogenezu u kojoj je nastala Moskovija. Nacionalni kontinuitet između dviju etnogenza može se zahvaliti kontinuitetu pravoslavne vjere koja je prešla s prvog na drugi etnos, a sam prijenos uvelike su pospješili Mongoli i time odigrali ključnu ulogu u ruskoj povijesti, stapanju Rusije s Istokom i stvaranju euroazijskog identiteta. Prema tumačenju euroazijanista i Gumiljova, mongolo-tatarski jaram zapravo nije bio tragedija ruskog naroda, već razdoblje u kojem su udareni temelji ruske državnosti i eurazijskog identiteta. Stepiski nomadi i tatarska tradicija nisu neko strano tijelo, već sastavni dio Rusije za razliku od dekadentnog razdoblja proeuropski nastrojene dinastije Romanov. Širenje Rusije na istok, kolonizacija Sibira u 15. i 16. stoljeću i Središnje Azije (Turkestana) u 19. stoljeću nisu osvajanje, već prirodan fenomen u kojem je Rusija napokon prihvatila svoju pravu sudbinu zahvaljujući naletu pasionarnosti. Veniamin Popov (2020) tome

dodaje da rusku civilizaciju euroazijskom čini i ispreplitanje pravoslavlja i islama koje je povijesno uvjetovano stoljetnim suživotom na istom zemljopisnom području, kao i zajedničkim interesima zbog čega je islam danas nedjeljivi dio suvremene Rusije.

Neupitno je da su Mongoli i Tatari iznimno utjecali na razvoj ruske državnosti i ostavili neizbrisiv trag, ali bitno je istaknuti da njihovo naslijeđe nije nužno tako veličanstveno kakvim ga prikazuju euroazijanisti. Kijevska Rus' je razvila rane oblike državnosti i demokracije u raznim kneževinama u obliku gradskih skupština (*pyc. веце*), a mongolska je invazija sve to zatrla uvođenjem sustava Horde. Arbatova (2020: 10) ide i korak dalje te dodaje kako je to pospješilo razvoj samodržavlja u Moskovskoj kneževini koje se temelji na centralizaciji moći, odanosti jednom vladaru, strogim društvenim hijerarhijama, militarizaciji države i golemom represivnom aparatu. Osim toga, baština Mongola i Tatara ogleda se u činjenici da se „temelji ruske državnosti već stoljećima zasnivaju na sljedećim načelima: rigidna autoritarna vlast, podređivanje gospodarstva političkim i vojnim ciljevima, represivan unutarnji sustav, sinergija države i crkve, mesijanska ideologija, imperijalistička vanjska politika i militarizam“ (*Ibid.*, 2020: 13). Ako promatramo rusku povijest, svakako vidimo da se ove pojave redovito vraćaju i ciklički ponavljaju neovisno o samom društvenom uređenju Rusije. Načela koja smo maloprije naveli i opisali usavršio je car Ivan Grozni, provodila su se i tijekom vladavine Romanovih da bi poprimila čudovišne razmjere za vrijeme Staljina i Velikog terora. Danas se pak ta načela zovu „upravljanom demokracijom“ koja proizlazi iz pretpostavke da „unutarnje napetosti povezane s vladanjem tako velikom i heterogenom zemljom te stalnim geopolitičkim napetostima čine vojno-policijski sustav najvažnijom i presudnom institucijom (Surkov, 2019).

3. Neoeuroazijanizam i koncept mnogopolarnosti

Začetci neoeuroazijanizma vremenski se mogu smjestiti u kasne 80-e i rane 90-e godine 20. stoljeća kada se odvijala kriza koja je 1991. kulminirala Kolovoškim pučem i Bjelovješkim sporazumom kojim je Sovjetski Savez prestao postojati kao subjekt međunarodnog prava. Rusija se u prvom desetljeću nakon raspada SSSR-a suočila s teškim prijelazom na tržišno gospodarstvo i procesom izgradnje demokratskog sustava i društvenog uređenja, ali je isto tako morala pronaći novo mjesto u svijetu koji se preko noći promijenio do neprepoznatljivosti. Pad Berlinskog zida, raspuštanje Varšavskog pakta i dramatični kolaps SSSR-a i Istočnog bloka doveli su do stvaranja unipolarnog svijeta u kojem je SAD bio jedina istinska supersila, dok su se istovremeno mnogi ruski građani i intelektualci osjećali poniženo jer je pad SSSR-a predstavljao svojevrsnu negaciju imperijalne naravi Rusije i pretvaranje Rusije u drugorazrednu silu. Osjećaj poniženosti i gubitka statusa uvažene velesile doveo je do buđenja zanimanja za filozofske ideje koje su predviđale povratak na prijašnju slavu, a neoeuroazijanizam se u tom pogledu činio kao ideologija usmjerena na obnovu imperijalne veličine uz snažnu antizapadnu i antieuroatlantsku sastavnicu (Pizzolo, 2020: 60). Laruelle (2008: 83-84) dodatno pojašnjava da neoeuroazijanizam nije antiglobalistička ideologija, već on nudi postbipolarnu i postmodernu alternativu globalizaciji koja se zasniva na jednopolarnom uređenju svijeta pod vodstvom SAD-a. U formulaciji ideologije neoeuroazijanizma najviše se ističu Aleksandar Panarin i Aleksandar Dugin. Potonjeg se najčešće spominje u radovima posvećenima ovoj temi i naziva glavnim ideologom Kremlja otkad je neoeuroazijanizam ušao u službene strateške vanjskopolitičke dokumente Ruske Federacije i opći politički diskurs pa ćemo se u ovom radu prvenstveno usredotočiti na Dugina i njegove glavne postulate.

Panarin je u sovjetskom razdoblju imao poludisidentski položaj i otvoreno je podržavao politiku liberalizacije (glasnost' i perestrojka) Mihaila Gorbačova. Međutim, ubrzo se razočarao time što je tadašnja ruska elita prevođena predsjednikom Borisom Jeljcinom i premijerom Egorom Gajdarom provela tzv. šok terapiju i bio je zgrožen socijalnom brutalnosti ovih mjera. Smatrajući da elitizam reformi, korupcija, divlja privatizacija i pohlepa oligarha podrivaju rusko društvo i kulturu, počeo ih je otvoreno kritizirati i povezivati se s konzervativnim krugovima (npr. Evgenijem Primakovom) koji su odbijali prihvatiti slabljenje Rusije na međunarodnoj pozornici. Uvjeren da je liberalna demokracija strana ruskom povijesnom razvoju i mentalitetu i kako Rusija ne može funkcionirati bez snažne ideološke

podloge, počeo je razrađivati poseban put za Rusiju koji u obzir uzima sve posebnosti ruskog mentaliteta. Ustvrdio je da „spas Rusije predstavlja uvođenje snažnoga predsjedničkog sustava s autoritarnim značajkama i povratak autokratskim tradicijama“ (Laruelle, 2008: 88). Samo na taj način Rusija može obnoviti svoju veličinu, pružiti pravu alternativu globalizaciji kojom dominira SAD i čovječanstvu pružiti model koji nije zasnovan na zapadnom razvojnom modelu, čime se Rusiji daje mesijanska uloga u mnogopolarnom svijetu.

Ruske vladajuće strukture često su posezale za ideologijama koje su uložili Rusije u svijetu pripisivale posebnu mesijansku sudbinu. Razni su se carevi tako obilato oslanjali na ideju Moskve kao Trećeg Rima i činjenicu da je Rusija bila jedina slavenska velesila kako bi opravdali posebnu ulogu u zaštiti Slavena i pravoslavne vjere. Spomenuli smo i dogmu „Autokracija, pravoslavlje i (ruska) nacionalnost“ koja se provodila za vrijeme Nikole I. i njegovih nasljednika, a u sovjetskom razdoblju komunizam i koncept „sovjetski narod“ imao je ulogu povezivanja i prožimanja raznih naroda. Raspad SSSR-a stvorio je svojevrsnu ideološku prazninu koju je nekako valjalo popuniti. „Dok su druge zemlje bivšega Istočnog bloka slavile „povratak u Europu“, stapanje ruskog i sovjetskog sprječavalo je stvaranje nacionalnog identiteta koji bi se temeljio na izbavljenju od ugnjetavačkoga stranog režima“ (Neumeyer, 2022). Rusija se, kao međunarodno priznata sljednica SSSR-a, našla u nezavidnom položaju kada je riječ o izgradnji državotvorne ideologije i mitologema na kojima bi se ona temeljila. Ona nije po prvi put u povijesti dobila nezavisnost kao, primjerice, Kazahstan ili obnovila izgubljeni suverenitet kao, primjerice, Estonija, već je jednostavno nastavila postojati u promijenjenom obliku. Problem je dodatno usložnjavala činjenica da je Rusija istodobno etnički raznolika i izrazito ruska pa se tako ruski jezik u ustavu definira kao „jezik državotvornog naroda“, što je izazvalo burne reakcije u autonomnim republikama (tass.ru, 2020). Kako bi se doskočilo tom pitanju, ruski su se intelektualni i politički krugovi počeli okretati redefiniranom euroazijanizmu. Multietničke države poput Rusije i Kazahstana posebno su sklone prihvaćanju euroazijskih ideja za popunjavanje ideološkog vakuuma nastalog raspadom SSSR-a i nestankom komunizma budući da „euroazijanizam pruža međusobnu povezanost koja ne nadjačava niti asimilira različite etničke skupine, već uvažava i njeguje njihove posebnosti“ (Podberezkin i Podberezkina, 2015: 48-49).

Kada je riječ u funkcijama neoeuroazijanizma u ruskom društvu, on je isprva služio kao sredstvo ujedinjavanja raznih naroda koji nastanjuju Rusku Federaciju da bi zatim dobio dodatna značenja kao neoimperijalna ideologija i temelj za regionalne integracije na

postsovjetskom prostoru (EAEU i ODKB¹). Dmitrij Trenin (2012: 276-281) navodi kako je Rusija sredinom 2000-tih godina odlučila obnoviti status velesile, podići se s koljena i vratiti ono što joj pripada te objašnjava kako je došlo do zaokreta u odnosu prema Zapadu. Tome je prethodilo kratko razdoblje u kojem je Rusija bila istinski privržena načelima liberalne demokracije te se spominjala teza o pridruživanju Rusije civiliziranom svijetu, odnosno integraciji sa Zapadom. Ali taj početni entuzijazam nije dugo trajao jer Rusija nije postigla željenu integraciju sa Zapadom niti ulogu jedne od vodećih država u međunarodnoj zajednici. Što se tiče razvoja demokracije, većina je Rusa ubrzo prestala podržavati novo društveno uređenje budući da je državu zahvatila teška gospodarska kriza zbog divlje privatizacije, golemi rast društvene nejednakosti i siromaštva, mortalitet je naglo porastao, natalitet pao pa je u najgorim godinama 90-ih Rusija samo prirodnim putem gubila gotovo milijun ljudi. Pojavilo se pitanje koja je uloga postsovjetske Rusije u novim međunarodnim okolnostima. Odgovor se uvelike temeljio na tradicionalnom statusu velesile, čija je najčešća glavna odrednica strateška samostalnost. Rusija se u prvom predsjedničkom mandatu Jeljcina smatrala dijelom Zapada, ali se i dalje smatrala velesilom iako je bila spremna zapadne interese poimati kao vlastite. Jeljcin je 1992. predsjedniku Georgeu Bushu ponudio sklapanje rusko-američkog saveza, ali prijedlog nije pao na plodno tlo pod izlikom da takav savez nije potreban s obzirom na to da je Hladni rat stvar prošlosti. Međutim, iz Moskve su promatrali kako NATO ne samo da nije raspušten, već je primao bivše sovjetske satelite, a sama Rusija takav poziv nikada nije dobila, što je izazvalo silnu gorčinu u ruskim krugovima. Rusija se tako našla u situaciji da je izgubila carstvo, a osjećala se poniženo i nepoželjno u zapadnim integracijama. Angela Stent smatra da su Moskva i Washington u posljednjih četvrt stoljeća najuspješnije surađivali kada je Moskva osjećala da je se tretira kao ravnopravnu silu, a kao primjere navodi uspješne rusko-američke pregovore o kontroli nuklearnog naoružanja, iranski nuklearni program ili čak rusku potporu američkoj vojnoj akciji u Afganistanu 2001. godine kada je ruski ministar vanjskih poslova Igor Ivanov pozivao na stvaranje međunarodne antiterorističke koalicije (Stent, 2016). Posljedično, sve su se češće mogle čuti izjave o postsovjetskim integracijama i euroazijskoj prirodi Rusije.

Među prvima koji je odgovorio na propale prilike za integraciju sa Zapadom i zagovarao euroazijanizam kao prikladnu politiku obnove statusa velesile bio je bivši ruski premijer i ministar vanjskih poslova Jevgenij Primakov koji je promicao određena načela i postulate, tzv.

¹ Budući da u hrvatskom jeziku nema općeprihvaćenog akronima ove organizacije, koristit će se ruski akronim ODKB (rus. *Организация Договора о коллективной безопасности – ОДКБ*)

Primakovljevu doktrinu. „Nazvana po bivšem ministru vanjskih poslova i predsjedniku vlade Jevgeniju Primakovu, ključni postulat ove doktrine jest to da je unipolarni svjetski poredak kojim dominiraju Sjedinjene Države potpuno neprihvatljiv za Rusiju te ona nudi sljedeća tri načela ruske vanjske politike: Rusija treba stremiti mnogopolarnom svijetu kojim ravna nekoliko velikih sila koje mogu stvoriti protutežu unilateralnoj američkoj moći, Rusija mora inzistirati na vodećem položaju na prostoru bivšega SSSR-a i predvoditi integracije u toj regiji, Rusija se treba protiviti širenju NATO-a (Rumer, 2019: 1). Rumer dodatno pojašnjava svoju tezu te navodi kako bi svijetom trebala upravljati skupina velikih sila – Rusija, Kina, Indija i Sjedinjene Države. U skladu s takvim viđenjem, Rusija se ne bi trebala samostalno upuštati u suparništvo sa Sjedinjenim Državama, već bi Moskva trebala ograničavati američki utjecaj uz pomoć ostalih velesila te se nametnuti kao nezaobilazan dionik čiji je pristanak prijeko potreban kako bi se riješilo svako iole važno pitanje s kojim se međunarodna zajednica hvata u koštac. Osim toga, dodaje Rumer, Rusija mora žestoko braniti poziciju neupitnog hegemon na prostoru bivšega SSSR-a i biti glavna pokretačka sila integracija bivših sovjetskih republika. Tome se još mogu dodati i otpor širenju NATO-a, naponi za slabljenje transatlantskog partnerstva i međunarodnog poretka prevođenog SAD-om, kao i strateško partnerstvo s Kinom (Rumer, 2019: 4). Svi navedeni koncepti mogu se povezati s tezama i postulatima o neoeuroazijanizmu koje u svojim djelima poput *Geopolitika multipolarnog svijeta* i *Temelji geopolitike: geopolitička budućnost Rusije* iznosi politički filozof Aleksandr Dugin, kojega se često smatra glavnim ideologom Kremlja. Osim toga, Bazavluk i dr. (2022: 32-33) navode da su glavne značajke neoeuroazijanizma: odbacivanje europskih i zapadnih vrijednosti te kritika euroatlantizma kao štetnog za ostatak čovječanstva, kulturalno jedinstvo i zajednička povijesna sudbina Rusa i neruskih naroda Rusije i bivšega SSSR-a (posebice Bjelorusa i Ukrajinaca), ideja o tome da središnje mjesto u euroazijskom kopnu za sobom prirodno povlači autoritarne oblike vladanja te, na kraju krajeva, mnogopolarni svjetski poredak.

Aleksandar Dugin je nesumnjivo najpoznatiji neoeuroazijanist koji u svojim djelima koristi klasične termine Halforda Mackindera kao što su *Heartland*, *Svjetski otok* i stavove Alfreda Mahana o važnosti pomorske moći. „Općenito govoreći, geopolitička analiza Dugina se temelji na trima glavnim elementima: zemljopisu, kulturi i povijesti i nacionalnim interesima“ (Pizzolo, 2020: 90). Zemljopis je možda i najvažniji element jer neizmjereno utječe na vanjsku politiku i strateške prioritete neke države. Drugi se element odnosi na civilizaciju i povijest država i etničkih skupina, a odnosi između civilizacija često slijede uvriježene obrasce koji su stari stotinama godina. Nacionalni interesi pak odnose se na strateške gospodarske,

vojne i kulturne ciljeve i ambicije neke države, a kako bi to oprimjerio, Dugin u knjizi *Temelji geopolitike: geopolitička budućnost Rusije* posvjećuje cijelo poglavlje „problemu suvremene Ukrajine“ (Dugin, 1997: 341-342). Nezavisna i suverena Ukrajina, smatra Dugin, nije samo izrazito nepovoljna pojava za geopolitiku Rusije, nego i svojevrsan poremećaj nastao zbog neuspješnih ruskih geopolitičkih koraka. Rusija se zbog jedinstvenoga zemljopisnog položaja kroz povijest uvijek suočavala s nedostatkom nezaštićenih luka i neometanim pristupom otvorenom moru. Ukrajina onemogućava Rusiji pristup oceanima i, posljedično, umanjuje mogućnosti neometane globalne trgovine, a kontrola nad Ukrajinom potrebna joj je i kao zaštita od prodora eventualnog neprijatelja u središte ruskog teritorija. Nadalje, u knjizi *Geopolitika multipolarnog svijeta* Dugin (2012: 63-64) tvrdi da Rusija mora maksimalno raditi na integraciji s Bjelorusijom i Ukrajinom kao dva bratska i kulturno slična naroda te Kazahstanom jer je integracija postsovjetskog prostora oko Rusije glavni preduvjet za stvaranje novog pola u mnogopolarnom svijetu i ostvarenje povijesnog cilja Rusije. „Bez Ukrajine Rusija nije cjelovita ni u prostornom i strateškom, ni u demografskom i političkom smislu. Upravo zato Zapad (posebno Sjedinjene Države) aktivno sponzorira „narančastu revoluciju“ u Ukrajini kako bi ondje uspostavili svoj režim koji će bez zadržke odrediti vitalne interese Ukrajinaca, prekinuti sveze s Rusijom i naposljetku ih integrirati u NATO po hitnom postupku“ (Dugin, 2020: 93). Integracija Bjelorusije i Ukrajine u jedinstveni strateški prostor i sprječavanje NATO-a u daljnjem napredovanju prema istoku imperativ je za rusku vanjsku politiku i mnogopolarnost budući da Rusija ima mesijansku ulogu u stvaranju multipolarnog poretka i konačnom odbacivanju zapadnih liberalnih vrijednosti.

4. Neoeuroazijanizam i suvremena ruska vanjska politika

U najnovijoj koncepciji vanjske politike Ruske Federacije navodi se da „više od tisuću godina samostalne državnosti, kulturno naslijeđe proteklih epoha, duboke povijesne veze s tradicionalnom europskom kulturom i drugim kulturama Euroazije, stoljetno umijeće skladnog suživota različitih naroda, etničkih, vjerskih i jezičnih skupina na zajedničkom teritoriju određuju poseban položaj Rusije kao jedinstvene države-civilizacije, velike euroazijske eurotihoceanske zemlje koja povezuje ruski narod i druge narode koji čine kulturno-civilizacijski krug ruskog svijeta“ (mid.ru, 2023). Osobito se podcrtava važnost regionalnih integracijskih procesa koji odgovaraju interesima Rusije, posebice u okviru Savezne države Rusije i Bjelorusije, Euroazijske ekonomske unije (EAEU) i Organizacije Sporazuma o kolektivnoj sigurnosti (ODKB), pri čemu se kao glavni cilj navodi jačanje i izgradnja Velikog euroazijskog partnerstva u mnogopolarnom svijetu. Dakle, glavne odrednice koncepcije jesu mnogopolarnost, posebno mjesto Rusije i ruske civilizacije u povijesti u odnosu na zapadne vrijednosti te usmjerenost na euroazijske integracijske procese na prostoru bivšega SSSR-a u kontekstu stvaranja novog pola u međunarodnim odnosima. Kada govorimo o postsovjetskom prostoru, radi se o za Rusiju strateški važnom području koje se 1990-ih nazivalo „bliže inozemstvo“ (rus. *ближнее зарубежье*) zbog povijesnih veza i velikog broja etničkih Rusa u tim državama, a u suvremenim se strateškim dokumentima upotrebljava izraz „ruski svijet“ koji je samim time što je ruski inherentno i euroazijski.

4.1 Ruski svijet kao politička doktrina

Ruski svijet je koncept i politička doktrina čija je namjena određivanje kulturne i političke sfere utjecaja Rusije u mnogopolarnom svjetskom poretku. Kao što je spomenuto ranije, ova se doktrina obilato nastavlja na ideologiju trojedinoga ruskog naroda iz carskog razdoblja, ali i sovjetskog s obzirom na to da su ugledni sovjetski znanstvenici poput Dmitrija Lihačova ukazivali na neotuđivu povezanost Rusije i Ukrajine. „Rusija i Ukrajina su tijekom stoljeća nakon podjele na dva entiteta tvorile svojevrsnu dualnu uniju kako s političke, tako i s kulturne točke gledišta. Ruska je kultura besmislena bez ukrajinske, baš kao što je ukrajinska besmislena bez ruske“ (Magocsi, 2010: 15-16). Izjave Vladimira Putina o raspadu SSSR-a kao najvećoj geopolitičkoj tragediji 20. stoljeća često se spominju u medijima. Naime, Putin je javno i bez susprezanja iznosio stavove da se zapravo radilo o raspadu povijesne Rusije koja

se samo nazivala Sovjetski Savez, dok su milijuni etničkih Rusa ostali izvan granica novostvorene Ruske Federacije (Temnycky: 2023). Nakon raspada SSSR-a izvan granica Ruske Federacije našlo se čak 25 milijuna etničkih Rusa, ponajviše u Ukrajini (oko 11 milijuna) i Kazahstanu (oko 6 milijuna), što je dovelo do toga da se u samoj Rusiji zahuktala rasprava o tome kakva budućnost čeka Ruse u novim državama i kako će ruska vlada odgovoriti na pitanje nove ruske dijaspe.

Postojao je širok raspon mogućih scenarija za Ruse u njihovim novim domovinama od toga da će možda biti suočeni s diskriminacijom i ugnjetavanjem, da će se možda organizirati u političku oporbu, postati zagovornici iredentističkih ideja ili da će jednostavno svoj stav iskazati time što će masovno napuštati nove domovine i emigrirati u Rusiju. Većina se ovih scenarija zapravo i obistinila pa je tako Rusima u Turkmenistanu zabranjeno dvojno državljanstvo i ukinute su sve novine na ruskom jeziku, Estonija i Latvija etničkim su Rusima uskratile automatsko državljanstvo, a milijuni Rusa iz srednjoazijskih republika su se doseljavali u Rusiju. Kada je riječ o odgovoru ruske vlade na ove pojave, on se uglavnom svodio na prosvjedne note oko zakona o jeziku i državljanstvu u susjednim državama i donošenje novoga zakonodavnog okvira u samoj Rusiji s ciljem određivanja etničkih i jezičnih mjerila ruskog identiteta, ali ruska vlada tijekom 1990-ih godina nije provodila politike radi vršenja utjecaja na rusku dijasporu na način koji bi se mogao protumačiti kao nezakonito miješanje u unutarnja pitanja suverenih država (Moritz, 2020: 2). Rusija se nakon raspada SSSR-a zapravo suočila sa sličnim pitanjima kao i ostale kolonijalne sile kada su im se carstva raspala u naletu dekolonizacije, samo što se rusko/sovjetsko kolonijalno carstvo, za razliku od britanskog ili francuskog čiji je raspad trajao desetljećima, raspalo zapanjujućom brzinom u svega nekoliko mjeseci.

4.1.1 Postkolonijalno tumačenje ruskog svijeta

Iako se na Rusiju obično ne gleda kao na kolonijalnu silu, postoje brojne sličnosti s ostalim kolonijalnim silama zbog čega se može primijeniti postkolonijalno tumačenje i Rusiju nazvati zaboravljenim kolonizatorom koji je provodio neobičnu kolonijalnu politiku i ujedno nijekao svoju kolonijalnu prirodu. Kada se govori o razlikama i sličnostima s drugim kolonijalnim silama, rusko osvajanje Sibira započelo je 1582. pohodom Kozaka Jermaka Timfejeviča nakon čega su Rusi u samo nekoliko desetljeća izbili na Tihi ocean. Domorodački

narodi Sibira bili su izloženi brutalnom tretmanu i bolestima zbog čega su gotovo izumrli, a Rusi su osnivali brojne tvrđave koje su se kasnije razvile u velike sibirske gradove. Važno je istaknuti da su se osvajanje i kolonizacija Sibira odvijali gotovo istovremeno s osvajanjem Amerike, a posljedice po domorodačko stanovništvo bile su iste. Štoviše, pitanje Sibira nešto je što Rusiju i SSSR dodatno izdvaja od drugih kolonijalnih sila budući da je Rusija i danas uspjela zadržati svoju naseljeničku koloniju bogatu prirodnim resursima (Inozemtsev, 2017). Osvajanje Srednje Azije u 19. stoljeću dovelo je do planske kolonizacije u kojoj je Ured za kolonizaciju u Sankt Peterburgu gradio željeznice i poticao milijune ruskih i ukrajinskih kolonista da zauzmu najbolju zemlju u Sibiru, sjevernom Kazahstanu i Ferganskoj dolini, dok je domorodačko stanovništvo protjerano ili su pobune ugušene u krvi.

Ipak, tada je prevladavala protoeuroazijska racionalizacija da je ruski imperijalizam suštinski različit od zapadnog zahvaljujući svojevrsnom kulturnom i etničkom srodstvu Rusa s azijskim narodima i hibridnom euroazijskom identitetu pa širenje Rusije nije ništa drugo doli organsko pripajanje susjednih teritorija s kojima ionako posjeduje snažne kulturne veze (Morrison, 2021: 26). Koristeći se ovim tumačenjem, Rusija se predstavljala kao nevini kolonizator koji je odriješen istočnog grijeha europskog orijentalizma i prevladavajućeg osjećaja različitosti u odnosu na azijsko „drugo“. Ovo je tumačenje duboko ukorijenjeno i u današnjoj Rusiji budući da se uklapa u koncepte euroazijanizma i istovremeno omogućuje nijekanje ruske kolonijalne prošlosti. Michael Khodorkovsky (2020: 288-289) dodatno pojašnjava kako se ruska nedužnost zasnivala na metodama ruskoga kolonijalnog i imperijalnog osvajanja te mitologemima koji se uz njih vezuju. Naime, Rusko Carstvo sebe nije doživljavalo kao kolonijalno, već prvenstveno mnogonacionalno carstvo koje se širilo na istom kontinentu putem mirnog i dobrovoljnog objedinjavanja. Ako govorimo o sovjetskoj historiografiji, prevladavajući je mitologem bio taj da je Rusko Carstvo zaista bila kolonijalna tamnica naroda te kako je Sovjetski Savez proveo proces unutarnje dekolonizacije budući da su teoretski sve neruske savezne i autonomne republike bile jednakopravne u novom socijalističkom savezu (Dullin, 2023). Međutim, takva je praksa bila kratkog vijeka i sovjetske su vlasti nakon Drugoga svjetskog rata ponovno preuzele diskurs o Rusima kao benevolentnim civilizatorima brojnih neruskih naroda i vječnom prijateljstvu među narodima koje je navodno vladalo u SSSR-u. Nakon kraha sovjetskog sustava i početnog preispitivanja kolonijalnog naslijeđa carskog i sovjetskog razdoblja, Kremlj se bacio u potragu za novom ideologijom koja će pomiriti oprečnosti u suvremenoj Rusiji, a izbor je pao na derivaciju euroazijanizma i doktrinu ruskog svijeta. „Danas dorađeni euroazijanizam služi Kremlju da promiče vlastite

nacionalističke i antizapadne ciljeve, odvuče Rusiju od liberalno-demokratskih vrijednosti i obnovi pretpostavljenu veličinu Rusije“ (Khodorkovsky, 2020: 298).

4.1.2 Ruski svijet kao neoimperijalni model sfera utjecaja

Ranije je spomenuto kako se nova koncepcija ruske vanjske politike ponajviše temelji na eurazijanizmu i doktrini ruskog svijeta koju Moskva koristi kako bi legitimizirala ulogu hegemonu i svoju sferu utjecaja na postsovjetskom prostoru. Predsjednik Boris Jelcin i prvi ruski ministar vanjskih poslova Andrej Kozirev su 1992. u politički rječnik uveli pojam „sunarodnjaci u inozemstvu“ koji je osmislio Sergej Karaganov. Kako navodi Igor Zevelev (2016), ovaj se pojam odnosi na „pojedinca koji žive izvan granica Ruske Federacije, ali osjećaju povijesnu, kulturnu i jezičnu povezanost s Rusijom“. Radilo se o pojmu temeljenom isključivo na samoidentifikaciji i postupno se razvio u državnu politiku u vidu zakonodavnog okvira i državnih programa, ali je u politički diskurs istinski ušao tek 2007. godine. Andis Kudors (2010: 2) ističe da Rusija svoju politiku prema sunarodnjacima koristi kao sredstvo projekcije meke moći na susjedne zemlje, u čemu se udružila s Ruskom pravoslavnom crkvom s ciljem održavanja sfere utjecaja na postsovjetskom prostoru i obnove statusa Rusije kao velesile. Kremlj je radi toga osmislio političko-mentalni konstrukt o zajedničkom civilizacijskom arealu svih koji se poistovjećuju s ruskim jezikom i kulturom kako bi opravdao pravo Rusije da nadzire razvoj susjednih država i povremeno u njima intervenira. Doktrina uživa izdašnu podršku Ruske pravoslavne crkve i patrijarha Kirila koji je čak naznačio i zemljopisne granice pretpostavljenoga ruskog atara. „Civilizacija u čijem je središtu Rusija, uz pravoslavne države kao što su Ukrajina, Bjelorusija i Moldavija, također obuhvaća i niz muslimanskih zemalja u kojima je široko rasprostranjen ruski jezik, posebice Kazahstan i Kirgistan“ (Trenin, 2012: 282). Iz ovoga proizlazi da konstrukt „ruski svijet“ ne obuhvaća nužno samo rusku dijasporu i etničke Ruse, već se radi o mnogo širem ideološkom tumačenju ruske kulture i njezine posebne misije u svijetu u pogledu suprotstavljanja zapadnom liberalizmu, atlantizmu i unipolarnom poretku, a pod kulturom se naglasak stavlja na pretpostavku da je jezik glavni baštinik i nositelj kulture. Ruskim se jezikom služi oko 280 milijuna ljudi, a upravo ruski jezik i rusofona sovjetska i postsovjetska kultura služe kao povijesno pamćenje koje objedinjuje narode i čini ruski svijet (Tishkov, 2008: 13).

Kada je riječ o načinu na koji je koncept „ruski svijet“ utjecao na odnos službene Moskve prema „sunarodnjacima u inozemstvu“ i smjer ruske vanjske politike, možemo

govoriti o dvjema fazama. Zevelev (2016) ističe da je Moskva nakon raspada SSSR-a uglavnom provodila politiku umjerenosti i suzdržanosti koja je trajala do 2014. godine nakon čega je ona mjesto ustupila nacionalističkom stajalištu o „podijeljenom narodu“ i tzv. „ruskom pitanju“. Naime, nacionalisti su zastupali tezu kako se najveći problem suvremene Rusije odnosi na neusklađenost novonastalih državnih granica u usporedbi s granicama raznih etničkih skupina. Marlène Laruelle (2015: 6-7) ovo dodatno oprimjeruje time što je „ruskom pitanju“ pažnju posvetio i poznati ruski književnik Aleksandar Solženjicin. On je smatrao da je sovjetski eksperiment Rusiju ideološki i teritorijalno otuđio od njezine suštine te da se Rusija treba odreći Južnog Kavkaza i Srednje Azije i usredotočiti na posebne spone i ujedinjenje s Bjelorusijom, Ukrajinom i Kazahstanom. Dakle, ovdje se ne radi o obnovi Sovjetskog Saveza ili neoimperijalnog utjecaja na cijelom postsovjetskom prostoru, već se poziva na zaštitu ruske manjine i eventualno prekrajanje granica. Rusija je događaje u Ukrajini krajem 2013. i početkom 2014. (Euromajdan i bijeg Viktora Janukoviča) doživjela kao državni udar potaknut sa Zapada na području koje je pripadalo ruskom svijetu nakon čega je došlo do tektonskog pomaka u načinu na koji Kremlj percipira položaj Rusije i njezinih međunarodnih obveza. „Fokus se sada premjestio s nacije-države na mnogo širi pojam čije granice nisu jasno definirane, čime je pojam „ruski svijet“ sekuritiziran, a granice na postsovjetskom prostoru postaju arbitrarne“ (Zevelev, 2016). Pojam koji je isprva služio projekciji meke moći i ruskoga jezika u „bližem inozemstvu“ sada se pretvorio u antizapadnu revanšističku retoriku, povod za projekciju tvrde moći i svojevrsnu reinterpretaciju doktrine ograničenog suvereniteta (poznatije kao Brežnjevljeva doktrina). Moritz (2020: 19) dodaje kako je Rusija zapravo primjenjivala dualni pristup suverenitetu, pri čemu se razlučuje model ograničenog suvereniteta za postsovjetski prostor i vestfalski model za ostale države.

Stavovi o „bližem inozemstvu“ kao području od strateškoga geopolitičkog interesa za Rusiju i potrebi da međunarodna zajednica prizna tu činjenicu pojavili su vrlo brzo nakon kraha SSSR-a, ali privilegirani status te regije na važnosti je dobio formulacijom Primakovljeve doktrine koju je spomenuta ranije. Sukladno toj doktrini, napori Rusije da obnovi svoj međunarodni položaj i status velesile uvelike ovise o tome da bude neosporni hegemon i predvodnik regionalnih integracija na postsovjetskom prostoru. Kako navode Freiss i Kaminskij (2019: 15), val proširenja EU-a i NATO-a te obojene revolucije, a posebice Narančasta revolucija u Ukrajini 2004. godine, duboko su potresle Moskvu pobudivši bojazni da gubi u ovom sukobu civilizacija i potaknule su je da intenzivnije poradi na alatima projekcije meke moći. Rusija je tako počela koristiti razne metode privlačenja i kažnjavanja država

„bližeg inozemstva“ kako bi zadržala i ojačala utjecaj na području bivšega SSSR-a pa tako Laruelle (2015: 10-12) nabraja nekoliko područja aktivnijega ruskog djelovanja.

Nakon što je uspjela prebroditi gospodarske nedaće iz 90-ih, Moskva se snažnije uključila u gospodarske i integracijske tokove i ulaganja u „bližem inozemstvu“ pa su tako ruske energetske kompanije počele ulagati u energetska infrastrukturu u Ukrajini i Srednjoj Aziji, dok su ruske banke praktički kontrolirale cijelu Zajednicu nezavisnih država (ZND). Ako je neka zemlja bila nekooperativna, Rusija je putem embarga ili bojkota prehrambenih proizvoda mogla u velikoj mjeri utjecati na cijeli gospodarski sustav te zemlje. Primjerice, kada je kirgistski predsjednik Kurmanbek Bakijev odlučio produžiti američki najam baze u Manasu unatoč izdašnoj ruskoj financijskoj pomoći uvjetovanoj zatvaranjem američke baze, Rusija je uvela carine na izvoz energenata u Kirgistan. Carine su prouzrokovale strelovit rast cijena energije, što je dovelo do prosvjeda koji su se rasplamsali u revoluciju, a kriza je okončana dolaskom novog predsjednika Almazbeka Atambajeva koji je američku bazu naposljetku i zatvorio pa je ruska baza Kant tako ostala jedina strana baza u zemlji. Kremlj se snažnije uključio i u procese regionalnih integracija pa je tako poticao stvaranje učinkovitijih multilateralnih formata s ciljanim državama (EAEU, ODKB), o čemu će se detaljnije govoriti kasnije. Nadalje, došlo je i snažnijega vojnog angažmana na postsovjetskom prostoru pa čak i šire (vojna intervencija u Siriji). Rusija je službeno izravno vojno uključena u trima postsovjetskim državama. Prva je Moldavija u kojoj je Rusija intervenirala 1992. kako bi podržala autonomiju Pridnjestrovlja od vlade u Kišinjevu, zatim intervencija u Abhaziji i Južnoj Osetiji 2008. s ciljem zaštite ruskih građana od navodne gruzijske agresije te tzv. „specijalna vojna operacija“ u Ukrajini. Postoje i druge vojne operacije u kojima je Rusija sudjelovala neizravno ili u sklopu ODKB-a poput, primjerice, operacije održavanja mira u Gorskom Karabahu, podrške vladinim snagama tijekom građanskog rata u Tadžikistanu ili slanja snaga ODKB-a u Kazahstan tijekom nemira u siječnju 2022. Naravno, Kremlj je snažno ulagao i u promicanje kulture, ruskog jezika i rusofonih medija u svim postsovjetskim zemljama otvaranjem kulturnih centara i organizacija kao što su Fond Russky Mir i Rossotrudničestvo.

5. Neoeuroazijanizam i regionalne integracije

Spomenuli smo kako je ruska potpora euroazijskim regionalnim integracijama uglavnom protuodgovor na proširenje EU-a, NATO-a i europsku inicijativu Istočno partnerstvo, ali ujedno i vrlo važan dio Primakovljeve doktrine prema kojoj Rusija mora predvoditi postsovjetske integracijske procese ako želi stvoriti novi pol moći u mnogopolarnom svjetskom poretku. Iako se u koncepciji ruske vanjskopolitičke strategije navode i druge inicijative euroazijskih integracija poput Šangajske organizacije za suradnju, Zajednice nezavisnih država, dijaloga RIK (Rusija, Indija, Kina), u ovom će se poglavlju govoriti o EAEU-u i ODKB-u – dvjema organizacijama u koje je Kremlj polagao najviše nade i geopolitički najviše uložio nakon obojenih revolucija u Ukrajini i Gruziji.

5.1 Euroazijska ekonomska unija (EAEU)

5.1.1 Povijest euroazijskih integracija

Nakon raspada Sovjetskog Saveza bilo je nekoliko inicijativa, uglavnom pod ruskim vodstvom, za ponovno integriranje postsovjetskih zemalja, ali ideja o stvaranju EAEU-a ističe se po dvjema značajkama. Kao prvo, primjenjuju se napredni oblici gospodarskih integracija, kao što su stvaranje carinske unije i zajedničkog tržišta s ciljem usklađivanja gospodarskih politika i ukidanja unutarnjih barijera, a radi se o prilično ambicioznim ciljevima koji uvelike preslikavaju regulatorni model EU-a. Druga posebnost EAEU-a jest to što se pokušava stvoriti razvijena međunarodna organizacija koja posjeduje vlastitu pravnu strukturu i upravljačka tijela (Dragneva, 2018: 6). Države članice utemeljile su EAEU na temelju zajedničkog poimanja dugoročnih gospodarskih i političkih ciljeva, a glavna službena svrha jest pomoći državama članicama da iskoriste potencijal regionalnih gospodarskih veza, osuvremene nacionalna gospodarstva i stvore preduvjete nužne za pristup globalnim tržištima uz stvaranje zajedničkog tržišta roba, usluga, kapitala i radne snage. Iana Dreyer i Nina Popescu smatraju kako se zapravo radi o pokušaju Kremlja da stvori pandan Istočnom partnerstvu Europske unije, ali da je ipak riječ o uspješnom projektu budući da prijašnji ruski pokušaji stvaranja zona slobodne trgovine i carinske unije na prostoru Zajednice nezavisnih država (ZND) nisu bili ni približno toliko uspješni (Dreyer i Popescu, 2014: 1). Prema Egveniju Vinokurovu, stvaranje EAEU-a može se smatrati značajnim uspjehom nakon raspada Sovjetskog Saveza, što je dovelo

do prekida proizvodnih lanaca, i nekoliko propuštenih prilika tijekom 1990-ih i 2000-ih godina. Nakon iznimno dramatične propasti ideje o stvaranju nove „slabe“ konfederacije pod nazivom Savez Suverenih Država, vođe Rusije, Ukrajine i Bjelorusije potpisali su sporazum kojim Sovjetski Savez prestaje postojati kao subjekt međunarodnog prava te se istovremeno osniva ZND. Međutim, ZND sam po sebi nije bio usmjeren na integracijske procese, već na „pronalaženje načina za mirno razrješavanje mogućih sporova i nesuglasica povezanih s dezintegracijom kroz proces koji se često naziva „civilizirani razvod““ (Vinokurov, 2018: 2).

Slika 1: Države članice Euroazijske ekonomske unije (EAEU)

Izvor: eaeunion.org

Glavnim ideologom Euroazijske unije često se smatra bivši kazahstanski predsjednik Nursultan Nazarbajev koji je u govoru na Moskovskom državnom sveučilištu 1994. istaknuo nužnost integracija, a poseban je naglasak stavio na duboku gospodarsku integraciju (EAEU) i stvaranje obrambene zajednice (ODKB). Godine 1995. Bjelorusija, Kazahstan i Rusija, zemlje koje i danas čine jezgru euroazijskih integracija, potpisuju Sporazum o carinskoj uniji kojim se predviđa ukidanje prepreka slobodnoj gospodarskoj interakciji između gospodarskih subjekata i poticanje slobodne razmjene roba i dobara. Međutim, ovaj dokument nikada nije zaživio niti se proveo u praksi, a Vinokurov smatra da je ovo prva propuštena prilika kada je riječ u euroazijskim integracijama (Vinokurov, 2017: 56). Čelnici Bjelorusije, Kazahstana, Rusije, Kirgistanu i Tadžikistanu sastaju se 10. listopada 2000. u Astani te osnivaju Euroazijsku ekonomsku zajednicu nakon čega su predsjednici Rusije, Bjelorusija, Kazahstana i Ukrajine 2003. godine potpisali sporazum o uspostavi jedinstvenoga gospodarskog prostora (rus. *единое*

экономическое пространство). Međutim, ubrzo nakon toga u Ukrajini izbija Narančasta revolucija i novo se ukrajinsko rukovodstvo na čelu s Viktorom Juščenkom odlučuje za euroatlantske integracije, a Vinokurov navodi da je ovo druga propuštena prilika s obzirom na to da su druge zemlje sudionice sudjelovanje Ukrajine u euroazijskim integracijama smatrale ključnim za gospodarsku uspješnost i vjerodostojnost samog projekta (Vinokurov, 2018: 4). Nakon neuspjeha s Ukrajinom intenzitet integracija donekle je usporio, ali je izbijanje globalne financijske krize projektu dalo prijeko potrebni vjetar u leđa pa tako Bjelorusija, Rusija i Kazahstan 2007. potpisuju Ugovor o stvaranju zajedničkoga carinskog područja i uspostavi carinske unije (Čufrin, 2021: 120). Nakon toga Rusija, Bjelorusija i Kazahstan 2009. osnivaju Carinsku uniju koja je dovela do stvaranja jedinstvenoga carinskog područja, ukidanja graničnih kontrola i uvođenja jedinstvene carinske tarife. Carinska unija je zatim prerasla u jedinstveni gospodarski prostor da bi naposljetku 1. siječnja 2015. na snagu stupio Ugovor u Euroazijskoj ekonomskoj uniji (Ugovor iz Astane) kojoj su kasnije pristupili Kirgistan i Armenija (Mišević, 2020: 188).

5.1.2 Institucije i ishodi EAEU-a – drugi EU?

Ako promatramo same glavne institucije EU-a i EAEU-a, jasno je da je institucionalna struktura EAEU-a zapravo kopija europskog modela. Euroazijska ekonomska komisija (EEK) s radom je započela u veljači 2012. godine, a radi se o naddržavnoj instituciji sa sjedištem u Moskvi koja je glavno regulatorno i izvršno te, posljedično, najvažnije tijelo Unije. EEK nalikuje Europskoj komisiji budući da razvija i provodi politike EAEU-a, a sastoji se od Vijeća Komisije i Kolegija Komisije. Vijeće Komisije čini po jedan potpredsjednik vlade iz svake države članice te je ono zaduženo za opće upravljanje aktivnostima Komisije, integracijske procese, poboljšanje pravnog okvira i određivanja glavnih područja za daljnju gospodarsku integraciju Unije. Vijeće Komisije osnovano je po uzoru na Vijeće EU-a. Drugo tijelo Euroazijske ekonomske komisije jest Kolegij Komisije, a radi se o izvršnom tijelu Komisije koje se sastoji od predstavnika država članica, pri čemu svaka država uživa jednaku zastupljenost. Kolegij Komisije ima deset članova, po dva člana iz svake države, imenuje ih Vrhovno vijeće, a oni se nalaze na čelu odjela zaduženih za pojedine gospodarske grane. I ovdje se mogu povući usporedbe s Europskom komisijom i njezinim povjerenicima s obzirom na to da i članovi Kolegija služe četverogodišnji mandat, a u svojem su radu neovisni i ne zastupaju interese država iz kojih dolaze. Euroazijsko međuvladino vijeće je tijelo koje se

sastoji od predsjednika vlada država članica, pri čemu se sastanci održavaju najmanje dvaput godišnje, a prema potrebi se mogu sazvati i izvanredni sastanci na zahtjev neke države članice ili predsjednika Vijeća. Međuvladino vijeće je ovlašteno donositi vlastite odluke ili suspendirati odluke koje donesu Vijeće ili Kolegij Komisije pa se može reći da ima određene zakonodavne ovlasti slično kao Vrhovno vijeće, iako EAEU nema zasebno zakonodavno tijelo kao takvo (Kiss i dr., 2021: 42). Vrhovno euroazijsko ekonomsko vijeće (Vrhovno vijeće) predstavlja najviše tijelo EAEU-a i čine ga čelnici država članica, a može se reći da nalikuje Europskom vijeću (Vinokurov, 2018: 51). Zadnje tijelo EAEU-a jest Sud Euroazijske ekonomske unije kao sudbeno tijelo Unije i pandan Sudu Europske unije, a sjedište mu se nalazi u Minsku i djeluje na stalnoj osnovi.

Mnogo je radova posvećeno upravo usporedbi dvaju regionalnih blokova, a prevladavajuće je mišljenje da je Euroazijska ekonomska unija nastala kao odgovor na sve snažniji utjecaj Europske unije, poglavito kroz Istočno partnerstvo, u istočnom dijelu kontinenta te kako bi se ojačao ruski utjecaj u ovoj regiji. Dok je EU nastao na temeljima izgradnje mira, poticanja gospodarskog razvoja, podizanja životnog standarda i razvoja savezništava, EAEU je nastao na temeljima koji su poglavito geopolitičke prirode. (Kiss i dr., 2021: 38). S druge strane, Raluca Maria Popescu (2021: 2) ističe kako je EAEU, budući da se radi o najambicioznijem i najuspješnijom modelu regionalnih integracija na području bivšega SSSR-a te da su države članice u vrlo kratkom razdoblju ostvarile opipljive rezultate, ipak polučio određeni uspjeh. Bez obzira na to, razvidno je da EAEU-om gospodarski i politički dominira Ruska Federacija čiji je glavni pokretač za stvaranje Unije bila želja da stvori regionalni blok koji je potpuno ovisan o Moskvi. Rusiji je potrebno vodstvo nad takvim blokom kako bi održala status velesile i mogla ravnopravno konkurirati EU-u.

Govoreći o suvremenim teorijama integracija, postoje dvije prevladavajuće skupine. „U jednoj su grupi oni stajališta koja integracijske procese promatraju kroz političke odnose, a drugu grupu čine oni stajališta koja integraciji prilaze kroz ekonomske odnose“ (Brkić, 2009: 23). Kada je riječ o euroazijskim integracijama, većina se stručnjaka slaže u ocjeni da je glavna pokretačka sila ovih integracija upravo geopolitička, odnosno želja Rusije da stvori alternativu drugim integracijama, zadrži bivše sovjetske republike u svojoj sferi utjecaja i poveća svoj utjecaj u međunarodnim odnosima. Međutim, iako su gospodarski odnosi sekundarni, to nipošto ne znači da oni ne postoje, premda se razlozi pojedinih država članice za pristupanje EAEU-u mahom svode na neku vrstu ovisnosti o Rusiji bilo da se radi o energentima, migracijama radne snage i novčanim doznakama ili sigurnosti (Dragneva i Wolczuk, 2017: 8).

Ian Bond tako navodi (2017:3) kako je slobodno kretanje radne snage osobito važno za siromašnije države članice EAEU-a, u prvom redu Armeniju i Kirgistan, budući da su 2015. godine novčane doznake radnika iz Rusije činile više od 9 % armenskoga i gotovo 20 % kirgistsanskog BDP-a.

Ugovor o Euroazijskoj ekonomskoj uniji pokriva sve ključne aspekte dugoročne gospodarske integracije država članica, navodi područja u kojima se predviđa produbljivanje integracijskih procesa te u obzir uzima i složenost mogućeg procesa proširenja. Međutim, velik broj iznimaka, dugačka razdoblja predviđena za integraciju nacionalnih tržišta te prilično ublažena, a ponekad i proturječna formulacija odredbi Ugovora ostavlja državama članicama dovoljno slobodnog prostora da, ako je to potrebno, zaobiđu neke od odredbi (Čufrin, 2018: 131). Osim toga, zamjetno je da sama Ruska Federacija, gospodarski i politički najjača članica, ne pokazuje dovoljnu volju za ulaganjem u jačanje naddržavnih institucija, što je u opreci s početnim ruskim entuzijazmom u ranim fazama euroazijskog projekta. Kada je riječ o procesima euroazijske integracije, primarni interes Rusije jest jačanje vlastitoga globalnog utjecaja, dok druge države članice imaju različite partikularne interese zbog kojih su se uključile u euroazijske procesa te ih zapravo ne zanima duboka gospodarska integracija u regionalnom kontekstu. Prema tome, suprotstavljeni interesi pojedinih država članica sprječavaju da projekt doista postane ekonomska unija u punom smislu te sintagme (Dragneva i Wolczuk, 2017: 3). Ranije je navedeno da je Ukrajina sudjelovala u početnim etapama euroazijskih integracija te da je Rusija njezino sudjelovanje smatrala ključnim za ostvarivanje svojih globalnih ambicija. Neuspjeh Rusije da Ukrajinu pridobije i primora na uključivanje u euroazijske strukture negativno se odrazio i na projekt EAEU-a budući da se pojačala osjetljivost drugih članica po pitanju ruske dominacije i njihovog suvereniteta, a one se također pokušavaju distancirati od ruske geopolitičke konfrontacije sa Zapadom nakon aneksije Krima i invazije na Ukrajinu (Temnycky, 2023).

5.2 Organizacija Sporazuma o kolektivnoj sigurnosti (ODKB)

Osim gospodarskih integracija, na postsovjetskom prostoru odvijao se i proces stvaranja regionalnih sigurnosnih organizacija kao što je Organizacija Sporazuma o kolektivnoj sigurnosti koja se rjeđe naziva i Taškentski pakt. Države članice ODKB-a su Armenija, Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan, Rusija, odnosno države članice EAEU-a, i Tadžikistan. Govoreći o EAEU-u, povukli smo usporedbe s EU-om i vidjeli da postoje sličnosti i razlike u

odnosu na europski model integracija pa, ako uspoređujemo NATO i ODKB, dolazimo do sličnog zaključka. Na čelu ODKB-a također se nalazi glavni tajnik, postoji Parlamentarna skupština s godišnjim rotirajućim predsjedništvom, dok se Sporazumom o kolektivnoj sigurnosti određuju obveze država potpisnica o nepristupanju drugim vojnim savezima i pristanku svih članica u slučaju da treća zemlja želi otvoriti vojnu bazu u nekoj od članica. Također postoji i članak 4. koji obrazlaže da napad na jednu članicu ujedno predstavlja čin agresije na cijeli savez te su države članice 2009. osnovale Zajedničke snage za brzo djelovanje (Karimov, 2021)

Slika 2: Države članice Organizacije Sporazuma o kolektivnoj sigurnosti (ODKB)

Izvor: ria.ru

Slično kao i drugim ruskim geopolitičkim projektima glede integracija, korisnost ODKB-a ne ogleda se toliko u sigurnosnim jamstvima koja ova organizacija daje svojim državama članicama, već u većim geopolitičkim implikacijama postojanja vojno-sigurnosnog saveza na postsovjetskom prostoru, a to se posebice odnosi na Rusiju. Naime, Rusija se nakon širenja NATO-a i EU-a suočila s gubitkom utjecaja u regiji te je pojačala integracijske procese uglavnom s ciljem povećanja vlastitog utjecaja i promicanja vlastitog interesa za povlačenjem demarkacijskih linija na postsovjetskom prostoru. Ono što će opredijeliti budućnost i smjer kretanja ODKB-a jest to da i ostale članice osjete konkretnu stratešku korist od vojno-sigurnosne usmjerenosti na Moskvu. Uspoređujući vojne obveze država članica ODKB-a i

NATO-a, Tomczyk (2018: 2-5) ukazuje na činjenicu da postoji jasna razlike glede toga kakvu vrstu djelovanja pojedini savez očekuje od svojih članica. NATO naglašava obvezno djelovanje i neupitnu predanost obrani saveza, dok se, s druge strane, u osnivačkom sporazumu ODKB-a naglasak stavlja na mirno rješavanje sukoba, dobrovoljnu prirodu kolektivne obrane i nadređenost nacionalnog suvereniteta u odnosu na zajedničko krizno djelovanje.

U siječnju 2022. sigurnosni blok pod vodstvom Moskve pozitivno je odgovorio na poziv kazahstanskog predsjednika Kasima-Žomarta Tokajeva suočenog s nezapamćenim nemirima pa su zajedničke snage za brzo djelovanje pod ruskim zapovijedanjem poslale kako bi ugušile izgrede i uvele red. Ovo je bio prvi put u povijesti ODKB-a da je aktiviran mehanizam kolektivne obrane i naizgled se činilo da članstvo u savezu zaista počinje imati neku konkretnu svrhu. Do slanja snaga u Kazahstan bilo je nekoliko drugih kriza u kojima su zemlje članice priželjkivale pomoć saveza ili čak aktivirale članak 4. da bi naposljetku dobile odbijenicu. Karimov (2021) navodi primjer Kirgistana i Armenije kao dviju članica koje sigurnosno najviše ovise o ODKB-u. Kirgistan je tijekom revolucija 2010. i 2020. zatražio pomoć, ali je ona oba puta izostala uz objašnjenje o načelu nemiješanja u unutarnje poslove država članica te da ODKB svoje snage može poslati isključivo ako članicu napadne treća država. Armeniji je pak nakon rasplamsavanja sukoba u Gorskom Karabahu poručeno da joj ODKB ne može priskočiti u pomoć budući da se oružani sukob ne odvija na njezinom teritoriju. Činilo se da slučaj Kazahstana označava promjenu doktrine i napuštanje načela nemiješanja, što bi udahnilo novi život samom savezu. Međutim, samo godinu i pol dana poslije euroazijski ekvivalent NATO-a suočen je s nizom izazova u kontekstu katastrofalne ruske invazije na Ukrajinu. Neke su članice već otprije razočarane savezom, Kazahstan zbog brojne ruske manjine sa zebnjom prati rusku invaziju, a sve se članice pokušavaju distancirati od ruskog sukoba sa Zapadom.

6. Geopolitički protivnici neoeuroazijanizma

Kao svi dogmatski i teorijski pravci, i neoeuroazijanizam promiče sustav vrijednosti koji je u opreci s drugim ideologijama te svoju snagu i legitimitet crpi upravo iz suparničkog odnosa s njima. U ovom ćemo poglavlju odrediti koje su to ideje i koncepti suprotstavljeni neoeuroazijanizmu te kako je u Ukrajini, nažalost, došlo do konkretnog sukoba između euroatlantizma i neoeuroazijanizma.

6.1 Liberalizam, unipolarnost i NATO

Neoeuroazijanisti poput Panarina i Dugina smatraju da se zapadni, odnosno američki, tip liberalizma nakon raspada SSSR-a proglasio jedinom validnom ideologijom sposobnom na sva društveno-politička pitanja odgovoriti pretjeranim konzumerizmom, individualizmom i izopačenim hedonizmom. Ovdje se zapravo radi o srazu ideja individualizma i kolektivismu pa liberalna teorija sve teorije koje naglašaju kolektivno nad individualnim proglašava totalitarnima. Neoeuroazijanizam ovakav postmoderni liberalizam („treći totalitarizam“) smatra najopasnijom vrstom totalitarizma jer, prikrivajući svoju apsolutističku narav i podrivajući tradicionalne vrijednosti vjere i obitelji, negira sve druge ideologije. Prema Duginu (2014: 77-78), postmoderni liberalizam je imperijalna, isključiva i agresivna ideologija koja ne prihvaća činjenicu da u svijetu postoji mnoštvo drugih kultura i time svijet vuče u ponor moralnog sunovrata i ekološke degradacije. Naravno, Sjedinjene Države su žarište ovog duhovnog ništavila i kulturnog etnocentrizma te ih nameću drugim državama poput Afganistana, Iraka i Sirije, ali Dugin poziva na otpor postmodernom liberalizmu i predlaže „četvrti politički put“ koji se zasniva na društvenoj pravednosti, državnom suverenitetu i tradicionalnim vrijednostima. Unipolarna globalizacija poistovjećuje zapadne vrijednosti s univerzalnim zakonima zatirući tako kulturne razlike i civilizacijske posebnosti, dok se američka unipolarnost prikazuje zaštitnikom i polom slobode u srazu sa zagovornicima mnogopolarnosti koje ocrnjuje kao neprijatelje slobode samo zato što odbijaju prihvatiti američku postliberalnu hegemoniju i unipolarni svjetski poredak (Pizzolo, 2020: 197-198). Rusija kao država i ujedno zasebna euroazijska civilizacija s velikim utjecajem na međunarodna zbivanja ima mesijansku ulogu i prirodno pravo da se razvija prema vlastitom nahođenju i zadrži sferu utjecaja u svojoj kulturnoj jezgri.

Stvaranje unipolarnoga svjetskog poretka započelo je neočekivanim raspadom Istočnog bloka i SSSR-a, a prijelaz s bipolarnosti na unipolarnost na čelu s SAD-om i NATO-om doveo je do nedopustivog ignoriranja ostalih polova moći. Načela slobodnog tržišta, liberalne demokracije i ljudskih prava ostalim se zemljama nameću ponekad i prisilnim putem ne uzimajući u obzir njihove civilizacijske, kulturne i povijesne značajke, a neposluh se kažnjava međunarodnom marginalizacijom, izolacijom ili proglašavanjem te zemlje autoritarnom ili odmetnutom državom (Pizzolo, 2020: 201-202). Rješenje je stvaranje mnogopolarnog uređenja svijeta u kojem bi „svaki svaki pol trebao imati snažnu vojnu, gospodarsku, demografsku, zemljopisnu, političku i civilizacijsku formaciju sposobnu da izvede stratešku integraciju, djelujući kao rezultanta u širokom spektru regionalnih interesa sa susjednim teritorijima koje bi predstavljao u suočavanju s izazovima globalizma i unipolarnosti“ (Dugin: 2017: 62). Sjedinjene Države i NATO žestoko se opiru mnogopolarnosti i posljedičnom gubitku statusa globalnog hegemonu pa primjenjuju taktiku suzdržavanja kako bi Rusiju i Kinu osujetile u postizanju regionalne hegemonije i mnogopolarnosti. Rusija je sukob u Siriji iskoristila kako bi dokinula dominaciju Zapada i NATO-a u pogledu rješavanja gorućih svjetskih problema i pokazala mnogopolarnost na djelu. Za razliku od Zapada, Moskva Arapsko proljeće nije promatrala kao borbu za demokraciju, već je zauzela konzervativan stav o nepromjenjivosti režima poučena Libijom i Irakom gdje su demokratske revolucije dovele do sukoba i građanskih ratova u kojima su na površinu isplivale etničke i konfesionalne netrpeljivosti.

Kada je riječ odnosima između EU-a i Rusije, Dugin (2017: 63-64) smatra da EU posjeduje zasebne strateške interese od američkih, ali ne može zaživjeti kao dovršen, zaseban pol u multipolarnom svijetu zato što je razidre unutarnji sukob između atlantskog i kontinentalnog identiteta. Atlantski identitet Europe odražava se u činjenici da ona načelno podržava unipolarni model, iako teži nekoj vrsti multilateralizma i preraspodjeli uloga unutar euroatlantske zajednice tako da Washington u obzir uzima i europske interese. Ako unutar Europe prevlada kontinentalna struja, tada EU možda može postati punopravni pol. Međutim, napetosti oko Ukrajine dovele su do prekida dijaloga između Rusije i Zapada i toga da EU Rusiju više ne smatra strateškim partnerom. Rusko je vodstvo kao odgovor na to naglasak stavilo na „partnerstvo Veće Euroazije“, a radi se o projektu prema kojem je Rusija velika i snažna euroazijska država i autonomna euroazijska sila sa zasebnim geopolitičkim smjerom u mnogocentričnom svijetu (Glaser i Thomann, 2022: 3). EU je, istovremeno ističući da se snažno zauzima za multilateralizam, kroz Istočno partnerstvo pokrenuo projekt „Veće Europe“, ali zapravo EU uglavnom djeluje u suradnji s NATO-om, što je samo osnažilo rusku percepciju

da EU i NATO zajednički pokušavaju proširiti euroatlantski prostor na Istok na štetu gospodarskih i sigurnosnih interesa Rusije. Rusko je rukovodstvo osnivanjem EAEU-a htjelo stvoriti protutežu EU-u i europskom poimanju mnogopolarnosti, ali je ponudilo približavanje projekata europskih i euroazijskih integracija, odnosno „integraciju integracija“ (Svarin, 2016: 137). Stoga su rusko okretanje na istok i geopolitički koncept „Veće Euroazije“ odgovor na europsku i zapadnu strategiju „Veće Europe“. Prema Davidu Svarinu, postoji nekoliko preduvjeta koji su doveli do krize i rata u Ukrajini: „stalna delegitimacija ruskih sigurnosnih interesa, proturusko raspoloženje novih članica NATO-a, neuspjeh u prevladavanju asimetričnih rezultata Hladnog rata, konsolidacija koncepta „Veće Europe“ u odnosu na širenje EU-a i stapanje toga koncepta s atlantskim sigurnosnim sustavom te odbacivanje ruskih ideja“ (Svarin, 2016: 135). Uzimajući u obzir gore navedeno, nameće se zaključak da je sukob u Ukrajini u suštini sukob između dva oprečna i suprotstavljena geopolitička koncepta: „Veće Europe“, euroatlantizma i unipolarnosti s jedne strane i „Veće Euroazije“, euroazijanizma i mnogopolarnosti s druge strane. Kako navode Glaser i Thomann (2022: 10-11), rješenje za poboljšanje odnosa između EU-a i EAEU-a, odnosno Rusije, jest to da EU mora odustati od svojeg poimanja multilateralizma koje je u biti unilateralno i svoje interese odvojiti od euroatlantskih i američkih interesa. Nadalje, EU mora ispregovarati novu euroazijsku sigurnosnu arhitekturu koja će u obzir uzimati ruske sigurnosne interese, a u mnogopolarnom svijetu ravnotežu između suprotstavljenih geopolitičkih projekata i stabilizaciju napetosti između polova moći moguće je postići isključivo primjenjujući načelo ravnoteže sila.

6.2 Ukrajina – sukob euroatlantizma i neoeuroazijanizma

U srpnju 2021. Vladimir Putin objavio je članak *O povijesnom jedinstvu Rusa i Ukrajinaca* čija je glavna teza da su Rusi i Ukrajinci jedan narod koji je razdvojen povijesnim događajima i izvanjskim utjecajima. Ukrajina, ističe Putin, nikada nije imala vlastitu državnost, dok su njezine sadašnje granice i nezavisnost krivnja Lenjina koji je u Ustav SSSR-a unio odredbu o slobodi izlaska iz SSSR-a i granice saveznih republika umjetno krojio na štetu ruskog naroda. Odgovornost za pogoršanje rusko-ukrajinskih odnosa pripisuje vanjskim čimbenicima i ukrajinskim političarima koji su prihvatili vanjsko tutorstvo prije i nakon državnog udara 2014. s ciljem da Ukrajinu pretvore u negaciju Rusije i ruske kulture (Putin, 2021). Ove je teze ponovio u televizijskom obraćanju 24. veljače 2022. kada je naredio pokretanje tzv. specijalne vojne operacije, a ruske su snage ulazile u Ukrajinu. U tjednima i

mjesecima prije napada na Ukrajinu odvijao se cijeli niz diplomatskih aktivnosti u kojima je Rusija zahtijevala uspostavljanje nove sigurnosne arhitekture na europskom kontinentu nakon što je „kolektivni Zapad“ desetljećima širio NATO i zanemarivao ruske sigurnosne interese. Drugim riječima, Moskva je očekivala prestanak približavanja euroatlantskog saveza ruskim granicama i da Zapad prizna rusku sferu utjecaja u Ukrajini i širemu postsovjetskom prostoru.

Rusija je Narančastu revoluciju 2005. i Euromajdan, koji je izbio nakon što je Viktor Janukovič naprasno odlučio odbiti Sporazum o pridruživanju između EU-a i Ukrajine i odabrao tješnije povezivanje s pretečom EAEU-a, proglasila državnim udarom koji je usmjeren na odvlačenje Ukrajine iz ruske orbite. Sergej Karaganov (2022: 50-52), poznati politolog i idejni začetnik postulata da Rusija treba braniti prava etničkih Rusa u „bližem inozemstvu“ za stjecanje geopolitičkog utjecaja, smatra da širenje NATO-a i pokušaji da u blok privuče Ukrajinu stvaraju sigurnosnu situaciju koja je za Rusiju neprihvatljiva. Zapad i NATO su iskoristili prvo sovjetsku pa onda rusku slabost 1990-ih i uvjerali SSSR da dopusti njemačko ujedinjenje unutar NATO-a u zamjenu za obećanje da se NATO neće širiti nijedan centimetar na istok. Baštineći stavove iz carskog doba o tampon zonama koje nude stratešku dubinu, Rusiji je, dodaje Karaganov, potrebna sfera utjecaja u „bližem inozemstvu“ kako bi spriječila NATO da izbije na ruske granice i raskomada Rusiju kao što je to bio slučaj s SSSR-om. Ali takvo obećanje, ako ga je i bilo, nije kodificirano nijednim službenim sporazumom i dokumentom te se, u najmanju ruku, svodi na usmenu predaju. S druge strane, Moskowit (2022) ukazuje da je u službenim dokumentima poput Budimpeštanskog memoranduma Rusija obećala da neće koristiti vojna ili gospodarska sredstva prisile prema Bjelorusiji, Ukrajini i Kazahstanu ako se potonje odreknu nuklearnog oružja te da je dopustila širenje NATO-a 1990-ih, potpisala Osnivački akt NATO-Rusija i pristupila Vijeću NATO-Rusija.

Potpisivanje svih tih ugovora strateška je greška nastala na naivnosti i slabosti Rusije i oni nisu razriješili širenje NATO-a kao glavnu prijetnju sigurnosti Rusije pa je sada došao da trenutak da Rusija ispravi počinjenu nepravdu i osigura stratešku samostalnost (Karaganov, 2022: 55). Način na koji će se to provesti u djelo jest da se spriječi uključivanje Ukrajine u euroatlantski sigurnosni ustroj i deinstalira trenutno rukovodstvo Ukrajine čije antirusko djelovanje predstavlja sigurnosnu ugrozu Rusiji. Jedini način na koji Rusija može obnoviti svoju veličinu i parirati SAD-u, Kini ili EU-u jest taj da predvodi vlastiti regionalni vojno-politički blok međusobno isprepleten povijesnim, kulturnim i duhovnim vezama. Drugim riječima, euroazijske su integracije svojevrsna institucionalna legitimacija „ruskog svijeta“ i krajnjeg cilja svjetske oligarhije, a Ukrajina je ključna za uspješnost euroazijskog projekta i

okupljanje zemalja istoga duhovnog prostora. Ukrajina je, kao što se daje naslutiti iz njezinog imena, granični, rubni prostor s ključnim strateškim prostorom za komunikaciju s Europom i pristup lukama i morskim putevima, a Rusija bi bez Ukrajine i dalje bila relevantna sila, iako u velikoj mjeri svedena na azijsku sastavnicu svojega dualnog identiteta (Pizzolo, 2020: 234). Ruska politika prema Ukrajini od Narančaste revolucije nadalje bila je čvrsto usmjerena na integraciju Ukrajine u euroazijske integracijske procese ili barem na osiguravanje da Kijev ostane neutralnim po pitanju članstva u euroatlantskim integracijama. Glaser i Thomann (2022: 8-9) navode da je Ukrajina Zapadu bitna kako bi se spriječilo ili odgodilo ponovno jačanje geopolitičkog suparnika na euroazijskom kontinentu koji bi imao potencijal stvaranja novog pola moći. Rusija je Istočno partnerstvo EU-a i poruke sa sastanka NATO-a u Bukureštu 2008. godine kada je Ukrajini i Gruziji obećano članstvo u bloku u nekom trenutku u budućnosti doživjela kao zadiranje u svoju sferu utjecaja i pokušaj da joj se umani geopolitički utjecaj, što je dovelo do suparništva između EU-a i Rusije u Ukrajini. Ukrajina je 2014. dovedena u svojevrstu integracijsku dilemu i pod pritiskom obiju strana morala je odabrati između euroatlantskih i euroazijskih integracija, odnosno ideje „Veće Europe“ i „Veće Euroazije“, što je zemlju gurnulo u ponor unutarnjih sukoba, ruske intervencije i pripajanja Krima, geopolitičkog sukoba euroatlantizma i neoeuroazijanizma te naposljetku rusko-ukrajinskog rata.

7. Zaključak

Poznati ruski filozof Nikolaj Berdjaev predložio je grubu periodizaciju ruske povijesti i ostavio otvorenom mogućnost da će u budućnosti postojati neka nova Rusija, a suvremena se Rusija može nazvati euroazijskom. Euroazijanizam i njegova suvremena inačica neoeuroazijanizam u velikoj se mjeri nastavljaju na rasprave između slavjanofila i zapadnika iz 19. stoljeća o tome što čini bit Rusije, kojim putem ona treba krenuti u svojem povijesnom razvoju, pri čemu u euroazijanizmu prevladavaju slavjanofilstvo, panslavizam i orijentalizam. Središnji koncept euroazijanizma jest ideja da Rusija predstavlja jedinstvenu kulturno-povijesnu cjelinu u kojoj se prožimaju i sudaraju istočne i zapadne vrijednosti, što Rusiju čini dualnom kulturom i daje joj posebnu mesijansku ulogu u svijetu. Euroazijanizam kao filozofska ideja javlja se 1920-ih godina 20. stoljeća i naglašavao je potrebu da se rusku kulturu zaštiti od usvajanja zapadnjačkih vrijednosti i liberalizma, zemljopisni determinizam prema kojemu Rusija čini neku vrstu „trećeg kontinenta“ između Europe i Azije, koncepte topogeneze i geosofije objašnjavajući utjecaj koji je stepski prostor Euroazije imao na razvoj ruskoga nacionalnog identiteta i mentaliteta te orijentalizam prema kojemu ruski narod, unatoč slavenskom identitetu i pravoslavnoj vjeri, istovremeno pripada i turkijskom kulturnom krugu.

Nakon klasičnih euroazijanista pojavljuje se Lav Gumiljov koji razrađuje teorije etnogeneze i načelo pasionarnosti, a Gumiljova i klasične euroazijaniste povezuje veličanje uloge koju su Mongoli imali na razvoj ruske državnosti. Naime, mongolo-tatarski jaram zapravo nije bio tragedija ruskog naroda, već razdoblje u kojem su udareni temelji ruske državnosti i eurazijskog identiteta. Suvremena iteracija načela i postulata euroazijanizma naziva se neoeuroazijanizmom i ona se nadovezuje na teze klasičnih euroazijanista i Gumiljova, ali u sebi ujedno sadrži i određene dogme iz carskog razdoblja kao što su racionalizacija autokratskih i autoritarnih tendencija i negiranje postojanja ukrajinskog i bjeloruskog naroda. Osim toga, neoeuroazijanizam je imao ulogu popunjavanja ideološkog vakuuma u suvremenoj Rusiji koji je nastao nakon raspada Sovjetskog Saveza i uvelike je utjecao na suvremenu rusku vanjsku politiku koja stavlja naglasak na stvaranje mnogopolarnoga svjetskog poretka, stvaranje regionalnih integracija na postsovjetskom prostoru pod vodstvom Rusije i odbacivanje zapadnog modela liberalne demokracije.

Koncept koji je usko povezan s neoeuroazijanizmom jest pojam „ruski svijet“, a radi se ideji da su sve bivše sovjetske republike međusobno povezane povijesnim, kulturnim i duhovnim sponama te, između ostaloga, i ruskim jezikom kao zajedničkim nazivnikom

civilizacije u čijem se središtu nalazi Rusija. Ideju bi se donekle moglo usporediti s drugim postkolonijanim organizacijama poput Frankfonije, ali razlika se ipak ogleda u tome da je Rusija zaboravljeni kolonizator kojega se vrlo često ne stavlja u kontekst postkolonijalnih razmatranja pa ona i nije prošla proces postkolonijalne katarze. Međutim, ruska je vanjska politika, usvojivši pojam „sunarodnjaka u inozemstvu“, prema bivšim saveznicima republikama SSSR-a svakako zauzela neokolonijalni stav, pri čemu se zaštita ljudskih prava Rusa i rusofonog stanovništva često koristilo kao izgovor za vojne intervencije i provođenje destabilizirajućih politika. Temeljna misao vodilja neoeuroazijanizma i „ruskog svijeta“ jest da je Rusija velika euroazijska civilizacija čija je dužnost obnoviti status velesile i osigurati status neprikosnovenog hegemonu na postsovjetskom prostoru. Zapadne ideje liberalne demokracije nisu kompatibilne s euroazijskom prirodom Rusije, a širenje NATO-a na istok, posebice na Ukrajinu, opasno ugrožava sigurnost Rusije. Moskva je nakon 2003. vršila brojne pritiske kako bi Ukrajinu zadržala u svojoj orbiti, a prisiljavanje Kijeva da odabere između euroatlantskih i euroazijskih integracija Ukrajinu je gurnulo u krizu koja je dovela do aneksije Krima, pobune na istoku zemlje i zatim ruske invazije.

8. Literatura

1. Arbatova, Nadezhda (2019) Three Faces of Russia's Neo-Euroasianism. *Survival*, 61:6, 7-24. <https://doi.org/10.1080/00396338.2019.1688562> Pristupljeno 2. srpnja 2023.
2. Bond, Ian (2017) The EU, the Eurasian Economic Union and One Belt, One Road: Can they work together? *cer.eu* ožujak 2017. https://www.cer.eu/sites/default/files/pb_eurasian_IB_16.3.17_0.pdf Pristupljeno 15. ožujka 2023.
3. Brkić, Luka (2009) *Međunarodni ekonomski odnosi i geopolitička slika svijeta*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski.
4. Dragneva, Rilka (2018) The Eurasian Economic Union: Putin's Geopolitical Project <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/10/rpe-6-dragneva-final2.pdf> Pristupljeno 9. rujna 2023.
5. Dragneva, Rilka i Wolczuk, Kataryna (2017) The Eurasian Economic Union: Deals, Rules and the Exercise of Power *chathamhouse.org* svibanj 2017. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-05-02-urasian-economic-union-dragneva-wolczuk.pdf> Pristupljeno 19. veljače 2023.
6. Dreyer, Iana i Popescu, Nicu (2014) The Eurasian Customs Union: the economics and the politics. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_11_Eurasian_Union.pdf Pristupljeno 12. rujna 2023.
7. Dugin, Aleksandar Geljevič (2017) *Geopolitika multipolarnog svijeta*. Zagreb: Zadruka Eneagram.
8. Dugin, Alexander i Morgan, John B. (ur) (2014) *Eurassian Mission: An Introduction to Neo-Eurasinism*. London: Arktos Media Ltd.
9. Dullin, Sabine (2023) Imperialism Revealed in the War. Russia Exposed. *sciencespo.fr* 16. kolovoza 2023. <https://www.sciencespo.fr/research/cogito/home/imperialism-revealed-in-the-war-russia-exposed/?lang=en> Pristupljeno 7. rujna 2023.
10. Friess, Nina i Kaminskij, Konstantin (2015) Inside Out Identities: Eurasianism and the Russian World. U: Friess, Nina i Kaminskij, Konstantin (ur) *Resignification of*

Borders: Eurasianism and the Russian World (str. 7-20). Berlin: Frank i Timme GmbH.

11. Glaser (Kukartseva), Marina i Thomann, Pierre-Emmanuel (2022) The concept of „Greater Eurasia“: The Russian „turn to the East“ and its consequences for the European Union from the geopolitical angle of analysis. *Journal of Eurasian Studies* vol. 13(I): 3-15.
12. Inozemtsev, Vladislav (2017) Russia, the Last Colonial Empire. *the-american-interest.com* 29. lipnja 2017. <https://www.the-american-interest.com/2017/06/29/russia-last-colonial-empire/> Pristupljeno 11. rujna 2023.
13. Kiss, Lilla Nóra i dr. (2021) Eurasian Economic Union: in the European Union's footsteps or on new paths. *Przełąd Europejski* vol. 2021, no. 3: 36-63
14. Khodorkovsky, Michael (2020) A Colonial Empire Without Colonies: Russia's State Colonialism in Comparative Perspective. U: Axel, T. Paul i Leanza, Mathias (ur) *Comparing Colonialism: Beyond European Exceptionalism*, Vol. 30 No. ¾: 285-299 <https://www.comparativ.net/v2/article/view/3063/2778> Pristupljeno 07. rujna 2023.
15. Kudors, Andis (2010) „Russian World“ – Russia's Soft Power Approach to Compatriots Policy. *research-collection.ethz.cz* 16. lipnja 2016. <https://doi.org/10.3929/ethz-a-006249299> Pristupljeno 14. rujna 2023.
16. Laruelle, Marlène (2008) *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*. Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press, Baltimore: The John Hopkins University Press.
17. Laruelle, Marlène (2015) The „Russian World“ – Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination. Washington D.C.: Center on Global Interests https://www.caa-network.org/wp-content/uploads/2015/06/FINAL-CGI-Russian-World_Marlene-Laruelle-1.pdf Pristupljeno 17. rujna 2023.
18. mid.ru (2023) Концепция внешней политики Российской Федерации. <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/> 31. ožujka 2023. Pristupljeno 10. rujna 2023.
19. Mišević, Petar (2020) International Trade of the Eurasian Economic Union (EAEU). *Ekonomski vjesnik/Econviews - Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, 34(1): 187-195.
20. Morrison, Alexander (2021) *The Russian Conquest of Central Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.

21. Moskowitz, Ken (2022) Did NATO Expansion Really Cause Putin's Invasion? asfa.org svibanj 2022. <https://afsa.org/did-nato-expansion-really-cause-putins-invasion> Pristupljeno 16. rujna 2023.
22. Neumeyer, Joy (2022) The discontent of Russia. *aeon.com* 5. srpnja 2022. <https://aeon.co/essays/the-soviet-union-never-really-solved-russian-nationalism> Pristupljeno 7. srpnja 2023.
23. Pizzolo, Paolo (2020) *Eurasianism: An Ideology for the Multipolar World*. London: Lexington Books.
24. Podberezkin, Alexei i Podberezkina, Olga (2015) (2015) Eurasianism as an idea, civilizational concept and integration challenge. U: Dutkiewitz, Piotr i Sakwa, Richard (ur) *Eurasian Integration – The View from Within* (str. 46-60). London i New York: Routledge.
25. Popescu, Raluca Maria (2021) European Union vs. Eurasian Union – a brief comparative analysis and perspectives for cooperation <https://doi.org/10.2478/picbe-2021-0119> Pristupljeno 25. veljače 2023.
26. Rumer, Eugene (2019) The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action. *carnegieendowment.org* 5. lipnja 2019. [Rumer_PrimakovDoctrine_final1.pdf \(carnegieendowment.org\)](https://www.carnegieendowment.org/files/Rumer_PrimakovDoctrine_final1.pdf) Pristupljeno 22. lipnja 2023.
27. Stent, Angela (2016.) Putin's Power Play in Syria: How to Respond to Russia's Invervention. *Foreign Affairs* 95(1): 106-113 <https://www.jstor.org/stable/43946630> Pristupljeno 7. rujna 2023.
28. Svarin, David (2015) The construction of „geopolitical spaces“ in Russian foreign policy discourse before and after the Ukraine crisis. *Journal of Eurasian Studies*. 7 (2016): 129-140.
29. Tass.ru (2020) Русский язык может быть обозначен в Конституции как язык государствообразующего народа. <https://tass.ru/politika/7844175> 26. veljače 2020. Pristupljeno 29. lipnja 2023.
30. Temnycky, Mark (2023) Putin's dreams of a new Russian Empire are unraveling in Ukraine. *atlanticcouncil.org* <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/putins-dreams-of-a-new-russian-empire-are-unraveling-in-ukraine/> Pristupljeno 31. kolovoza 2023.
31. Tishkov, Valery (2008) Russian World – Changing Meaning and Strategies. *carnegieendowment.org* https://carnegieendowment.org/files/the_russian_world.pdf Pristupljeno 15. rujna 2023.

32. Tomczyk, Justin (2018) OPFOR, BLUFOR: A Comparative Analysis of NATO and the CSTO. *Illini Journal of International Security*. Vol. 4 No. 1 (2018)
<https://ugresearchjournals.illinois.edu/index.php/IJOIS/article/view/549/514>
Pristupljeno 18. rujna 2023.
33. Vinokurov, Evgeny (2018) *Introduction to the Eurasian Economic Union*. London: Palgrave Macmillan.
34. Бердяев, Николай Александрович (1946) *Русская идея*. Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2008
35. Ветренко, Инна Александровна (2020) Евразийская интеграция как стратегический выбор России. *Евразийская интеграция: экономика, право, политика*. 2020(1): 78-83. <https://doi.org/10.22394/2073-2929-2020-1-78-83>
Pristupljeno 17. lipnja 2023.
36. Дугин, Александр Гельевич (1997) *Основы геополитики: геополитическое будущее России*. Москва: Арктогея.
37. Караганов, Сергей Александрович (2022) От конструктивного разрушения к собиранию. *Россия в глобальной политике* 20(2): 52-69 DOI: 10.31278/1810-6439-2022-20-2-52-69 Pristupljeno 29. kolovoza 2023.
38. Каримов, Навруз (2021) Эффективность ОДКБ в контексте меняющейся системы региональной безопасности. *Cabar.asia* 11. siječnja 2021.
<https://cabar.asia/ru/effektivnost-odkb-v-kontekste-menyayushhejsya-sistemy-regionalnoj-bezopasnosti> Pristupljeno 18. rujna 2023.
39. Литвинова, Татьяна Николаевна (2020) Россия в большом евразийском партнёрстве: от цивилизационной теории к политической практике. *Право и управление* 16(2): 33-42 <https://doi.org/10.24833/2073-8420-2020-2-55-33-42>
Pristupljeno 3. srpnja 2023.
40. Попов, Вениамин Викторович (2020) Евразийская сущность Российской цивилизации. *russiancouncil.ru* 12. kolovoza 2020.
<https://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/comments/evraziyskaya-sushchnost-rossiyskoy-tsivilizatsii/> Pristupljeno 17. srpnja 2023.
41. Путин, Владимир Владимирович (2021) Об историческом единстве русских и украинцев. 21. lipnja 2021. *kremlin.ru* <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>
Pristupljeno 20. rujna 2023.

42. Сурков, Владислав Юрьевич (2019) Долгое государство Путина. *ng.ru* 11. veljače 2019. https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html Pristupljeno 6. srpnja 2023.
43. Тренин, Дмитрий Витальевич (2012) *Post-imperium: евразийская история*. Moskva: Carnegie Endowment for International Peace i Российская политическая энциклопедия.
44. Чуфрин, Геннадий Илларионович (2021) Зарождение, становление и перспективы развития евразийской интеграции. *Federalism* 26(2): 115-148 <http://dx.doi.org/10.21686/2073-1051-2021-2-115-148> Pristupljeno 31. kolovoza 2023.

SAŽETAK

U radu se problematiziraju ideja euroazijanizma i njezina suvremena iteracija neoeuroazijanizam te načini na koje su ove ideologije utjecale na suvremeno rusko društvo i oblikuju vanjsku politiku Ruske Federacije. Euroazijanizam je nastao kao odgovor na pitanje prirode Rusije i njezine sudbine u svjetskoj povijesti, a kao rješenje nudi svojevrsni mesijanski treći put kao dualne kulture koja premošćuje Istok i Zapad. Kada je riječ o neoeuroazijanizmu i ruskom društvu on, uz komplementarnu doktrinu „ruskog svijeta“, ispunjava ideološki vakuum nastao raspadom Sovjetskog Saveza kao nova državotvorna ideologija, racionalizira autokratske načine vladanja ističući turkijske i mongolske elemente u ruskom mentalitetu i odbojnost ruskog naroda prema liberalnoj demokraciji. Također se razvio kao konzervativna neoimperijalna i nacionalistička ideologija koja baštini dogme iz carskog razdoblja o trojedinom ruskom narodu koji mora predvoditi regionalne integracije na postsovjetskom prostoru (EAEU i ODKB), odbaciti zapadne vrijednosti i stvoriti zaseban pol moći u novom mnogopolarnom svjetskom poretku. U tom kontekstu rat u Ukrajini može se tumačiti kao sukob između euroatlantizma i neoeuroazijanizma.

Ključne riječi: euroazijanizam, neoeuroazijanizam, ruski svijet, mnogopolarnost, integracije, Ukrajina

ABSTRACT

This paper deals with the notions of Eurasianism and its contemporary reincarnation of Neoeurasianism, as well as the ways in which these two ideologies have shaped modern Russian society and impacted how the Russian Federation conducts its foreign policy. The question of Russia's role in world history lies at the forefront of Eurasianist thought, while the solution it proposes greatly hinges on the idea of a Messianic third way positioning Russia as a dual culture bridging the gap between the West and the East. When talking about Neoeurasianism and Russian society, one should note that it, along with its supplementary concept of the „Russian World“, serves to fill in the ideological void left by the Soviet Union's abrupt demise, acting as a new state-building ideology that rationalises autocratic rule as being embedded into Russians' genetic code due to a Mongolic and Turkic legacy, which is why the Russian people have such a profound aversion to liberal democracy. Moreover, the Neoeurasianist line of thought has come to be perceived as a neoimperial and nationalist ideology harking back to Imperial Russia's dogmas about the triune Russian nation that must champion regional integration processes in the Post-Soviet space (EAEU, CSTO), firmly reject Western values and create its very own pole in the emerging multipolar world order. Against this backdrop, the war in Ukraine can be construed as a clash between Euro-Atlanticism and Neoeurasianism.

Key words: Eurasianism, Neoeurasianism, Russian world, multipolarity, integration, Ukraine

Životopis

Rođen sam 30. listopada 1987. godine u Požegi. Nakon završene osnovne škole u Novoj Kapeli i Gimnazije Nova Gradiška upisujem engleski jezik i književnost i ruski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na kojem sam diplomirao 2013. Osim toga, akademske godine 2010./2011. proveo sam ljetni semestar na studiju rusistike na Moskovskom državnom sveučilištu M. V. Lomonosov. Dobitnik sam Dekanove nagrade za uspješnost na studiju Ruski jezik i književnost te sam predstavljao Republiku Hrvatsku na konferenciji Vijeća Europe „Demokratizacija i decentralizacija“ 2010. u Sankt Gallenu u Švicarskoj. Trenutno sam zaposlen u hrvatsko-danskoj prevoditeljskoj tvrtki kao projektni specijalist i voditelj tima. Osim engleskog i ruskog, govorim njemački i španjolski te se služim francuskim jezikom.

